ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΠΤΟΑΚΟΥΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ

Τμήμα Μουσικής Τεχνολογίας και Ακουστικής

Πτυχιακή εργασία

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΜΟΥΣΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΣΤΗ ΜΟΝΤΕΡΝΑ ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΚΗΝΗ

Κυρτάσογλου Αρτέμιος Άγγελος

ΤΑ1924

Επιβλέπων Καθηγητής: ***Μποτονάκης Αντώνιος***

Ρέθυμνο, Ιούνιος 2024

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Κυρτάσογλου Αρτέμιος Άγγελος, 2024

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της πτυχιακής εργασίας από το Τμήμα Μουσικής Τεχνολογίας & Ακουστικής του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου δεν υποδηλώνει απαραιτήτως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κύριο Αντώνιο Μποτονάκη για την καθοδήγηση του, την συνέπεια του και τον χρόνο που αφιέρωσε ώστε να φτάσει αυτή η εργασία στο τέλος της. Τέλος, ευχαριστώ τους Καθηγητές του Τμήματος που μέσα στα χρόνια των σπουδών μου έδωσαν αξία στις γνώσεις που απέκτησα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρακάτω έρευνα αφορά την ιστορία της παραδοσιακής μουσικής στον Ελλαδικό χώρο και στο πώς διατηρείται και αλλάζει μέσα στα χρόνια. Περιγράφονται τα κυρίαρχα μουσικά όργανα που έχουν χαρακτηρίσει αυτή τη μουσική με λεπτομέρεια στην κατασκευή τους και την τεχνική τους. Πολλά από τα όργανα αυτά είναι η εξέλιξη των μουσικών οργάνων της Αρχαίας Ελλάδας. Έτσι μπορούμε να πούμε ότι χαρακτηριστικό των παραδοσιακών οργάνων είναι η ηλικία τους που είναι παράλληλη με αυτή της παραδοσιακής μουσικής. Στην παραδοσιακή μουσική έχουμε όργανα από όλες τις οικογένειες των οργάνων. Έχουμε πνευστά, χορδόφωνα, μεμβρανόφωνα και ιδιόφωνα τα οποία θα αναλύσουμε στη συνέχεια.

Θα μιλήσουμε για καλλιτέχνες της μοντέρνας σκηνής, που από τη δεκαετία του 90 μέχρι σήμερα παρουσιάζουν την παραδοσιακή μουσική «παντρεμένη» με διάφορα μουσικά ειδή του δυτικού κόσμου, και για την απήχηση που έχει αυτό το μουσικό κύμα τόσο εγχώρια όσο και στο εξωτερικό. Θα δούμε την Ελληνική παραδοσιακή μουσική να μπλέκεται με την τζαζ, το χιπ χοπ, την πανκ, τα μπλουζ, το μέταλ και γενικά με μουσικά ιδιώματα που δεν παίρνουν ταμπέλες.

Τέλος, θα παρουσιαστεί ένα *podcast* στο οποίο θα ακουστούν μουσικά παραδείγματα αυτών των καλλιτεχνών, οι πιθανές επιρροές τους και παλιότερες εκτελέσεις των διασκευασμένων παραδοσιακών τραγουδιών ώστε να μπορέσουμε να μελετήσουμε την επιρροή της παγκόσμιας μουσικής στην δημοτική μουσική.

Λέξεις – Κλειδιά: Παραδοσιακή μουσική, Παραδοσιακά όργανα, Τεχνικά χαρακτηριστικά, Πνευστά, Χορδόφωνα, Μεμβρανόφωνα, Ιδιόφωνα, Μοντέρνα σκηνή, Μουσικά ιδιώματα, Διασκευές, Παγκόσμια μουσική, Podcast

ABSTRACT

The following research is about the history of traditional music in Greece and how it is maintained and changed over the years. The dominant musical instruments that characterized this music will be described in detail in their construction and technique. Many of these instruments are the evolution of the ones from Ancient Greece. In this sense it can be said that the age is one characteristic of traditional instruments which is parallel to traditional music itself. Greek traditional music consists of instruments from every family. There are aerophones, chordophones, membranophones, and idiophones which will be analysed later.

Furthermore there will be mentioned a number of modern scene artists from the 90s until now, who have introduced a combination of Greek traditional music and various music genres of the west. This way we can look into the impact that this musical wave has, both domestically and abroad. Additionally, the focus will be on Greek traditional music mixed with jazz, hip hop, punk, blues and metal creating musical idioms that don't fit into any labels.

Finally, a podcast will be presented in which music of these artists is played, as well as their possible influences and the original arrangements of those traditional songs. This way we can study the influence of world music on folk music.

Keywords: Folk music, Traditional instruments, Specifications, Aerophones, Chordophones, Membranophones, Idiophones, Modern music, Musical genres, Musical arrangements, World music, Podcast

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ 5
ABSTRACT 6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ 10
1. Ελληνική Παραδοσιακή Μουσική 11
1.1 Πώς ορίζουμε την Ελληνική Παραδοσιακή Μουσική 11
1.1.1 Δημοτικό και Λαϊκό τραγούδι 12
1.1.2 Η μετάδοση της παράδοσης από γενιά σε γενιά 14
1.2 Η παραδοσιακή μουσική ανά τη χώρα 14
1.2.1 Κρήτη 15
1.2.2 Νησιά του Αιγαίου 15
1.2.3 Θράκη 16
1.2.4 Μακεδονία 16
1.2.5 Ήπειρος 17
1.2.6 Θεσσαλία 17
1.2.7 Κεντρική Ελλάδα 18
1.2.8 Πελοπόννησος 18
1.2.9 Ιόνια Νησιά 18
2. Παραδοσιακά Μουσικά Όργανα 20
2.1 Πνευστά ή Αερόφωνα 20
2.1.1 Τσαμπούνα 20
2.1.2 Γκάιντα 21
2.1.3 Φλογέρα 22
2.1.4 Ζουρνάς 24
2.1.5 Κλαρίνο 25
2.2 Μεμβρανόφωνα 26
2.2.1 Τουμπελέκι 26
2.2.2 Νταούλι 27
2.2.3 Τουμπί 28
2.2.4 Ντέφι 29
2.3 Χορδόφωνα 29
2.3.1 Ταμπουράς 29
2.3.2 Μαντολίνο 31
2.3.3 Λαούτο 31

2.3.4 Ούτι 33
2.3.5 Λύρα 33
2.3.6 Κεμετζές 35
2.3.7 Σαντούρι 35
2.3.8 Κανονάκι 36
2.4 Ιδιόφωνα 36
2.4.1 Ζίλια 36
2.4.2 Ποτηράκια 37
2.4.3 Κουτάλια 38
2.4.4 Κομπολόι 39
3. Παράδοση στην μοντέρνα μουσική σκηνή 40
3.1 Villagers of Ioannina City 40
3.2 Social Waste 41
3.3 Thrax Punks 42
3.4 Largo 43
3.5 Babo Koro 44
3.6 Kadinelia 45
3.7 Transidelia 47
3.8 Mode Plagal 48
3.9 Balothizer 50
3.10 Babel Trio 51
3.11 Γιώργης Μανωλάκης και Couleur Locale 52
4. Πρακτικό Μέρος 54
4.1 Ο εξοπλισμός 54
4.2 Η διαδικασία 56
4.3 Μουσικά Αποσπάσματα 60
5. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 62
5.1 Έντυπες Πηγές 62
5.2 Διαδικτυακές Πηγές 62

Εικόνα 1: Ασκομαντούρα (τύπος άσκαυλου) 21
Εικόνα 2: Γκάιντα (τύπος άσκαυλου) 22
Εικόνα 3: Φλογέρα 23

Εικόνα 4: Ζουρνάδες 24
Εικόνα 5: Κλαρίνο 25
Εικόνα 6: Τουμπελέκι 26
Εικόνα 7: Νταούλι με νταουλόξυλα 28
Εικόνα 8: Τουμπί με τουμπόξυλα 28
Εικόνα 9: Ντέφια σε διάφορα μεγέθη 29
Εικόνα 10: Ταμπουράς 30
Εικόνα 11: Μαντολίνο 31
Εικόνα 12: Λαούτο 32
Εικόνα 13: Ούτι 33
Εικόνα 14: Λύρα και δοξάρι με κουδούνια 34
Εικόνα 15: Κεμετζές 35
Εικόνα 16: Σαντούρι 36
Εικόνα 17: Κανονάκι 36
Εικόνα 18: Ζίλια σε διάφορα μεγέθη 37
Εικόνα 19: Villagers of Ioannina City 40
Εικόνα 20: Social Waste 41
Εικόνα 21: Thrax Punks 42
Εικόνα 22: Largo 43
Εικόνα 23: Babo Koro 44
Εικόνα 24: Kadinelia 45
Εικόνα 25: Transidelia 47
Εικόνα 26: Mode Plagal 48
Εικόνα 27: Balothizer 50
Εικόνα 28: Babel Trio 51
Εικόνα 29: Γιώργης Μανωλάκης & Couler Locale 52
Εικόνα 30: RODE NT1-A 54
Εικόνα 31: SAMSON SR850 55
Εικόνα 32: Focusrite Scarlett 2i2 55
Εικόνα 33: Reaper (Digital Audio Workstation) 56
Εικόνα 34: Εφαρμογή crossfade μεταξύ δύο διαφορετικών ηχητικών σημάτων. 56
Εικόνα 35: Εφαρμογή fade in και fade out. 57
Εικόνα 36: Eq plug-in για την επεξεργασία της χροιάς. 57
Εικόνα 37: Compressor plug-in για έλεγχο της δυναμικής περιοχής της φωνής. 58
Εικόνα 38:Compressor plug-in για έλεγχο της δυναμικής περιοχής των μουσικών αποσπασμάτων. 59
Εικόνα 39: Τελική μορφή του πρότζεκτ. 59
Εικόνα 40: Rendering 59

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ελληνική παραδοσιακή μουσική έχει παίξει σημαντικό ρόλο στην ζωή του λαού μέσα στα χρόνια. Χαρακτηρίζει την αισθητική μας, αντανακλά την νοοτροπία μας και συνοδεύει πολλές φορές τη ζωή μας σε χαρές και λύπες. Κάποιος θα μπορούσε να πει ότι προστατεύει την εθνική μας ταυτότητα και κρατάει ζωντανές τις αναμνήσεις των ανθρώπων αυτών που έζησαν πριν από εμάς για να την τραγουδήσουν. Σήμερα και πιο συγκεκριμένα τα τελευταία δέκα με είκοσι χρόνια περίπου, έχει εμφανιστεί ένα νέο μουσικό κύμα που φαίνεται να γοητεύεται από την παραδοσιακή μουσική του τόπου. Αυτοί οι καλλιτέχνες παρουσιάζουν στο κοινό τους παραδοσιακά τραγούδια ντυμένα με μοντέρνο ήχο, πειραματικές εκτελέσεις των οργάνων που τα έχουν χαρακτηρίσει, εναλλακτικό τρόπο τραγουδιού και το κοινό τα αγκαλιάζει με ιδιαίτερο θαυμασμό.

Παρακάτω θα μιλήσουμε πιο συγκεκριμένα για το πώς ορίζουμε την παραδοσιακή μουσική και για το πώς διαφοροποιείτε από τόπο σε τόπο. Θα αναφέρουμε τα μουσικά όργανα που την αποτελούν, κάποια τεχνικά στοιχεία που αφορούν την κατασκευή τους και την εκτέλεσή τους από τους μουσικούς που τα χρησιμοποιούν. Τέλος θα δούμε ποιοι είναι αυτοί που σήμερα στον $21^{ο}$ αιώνα προσπαθούν, πέρα από το να κρατήσουν ζωντανή την παράδοση, να την μεταφέρουν στην νέα γενιά παντρεύοντας τα παραδοσιακά τραγούδια με μουσικά είδη από τον Δυτικό κόσμο που είναι πιο οικεία στους νέους.

1. Ελληνική Παραδοσιακή Μουσική

1.1 Πώς ορίζουμε την Ελληνική Παραδοσιακή Μουσική

Ως μουσική περιγράφουμε την τέχνη που βασίζεται στην οργάνωση ήχων με σκοπό τη σύνθεση, εκτέλεση και ακρόαση ενός έργου. Με τον όρο μουσική εννοούμε επίσης το σύνολο των ήχων από το οποίο απαρτίζεται ένα μουσικό κομμάτι.[1]

Η μουσική χρονολογεί την ιστορία της ως παράλληλη με εκείνη της γλώσσας. Συνεπώς η εξέλιξή της είναι παράλληλη με αυτήν του ανθρώπου. Όπως η γλώσσα χρησιμοποιείται στην έκφραση ιδεών και εννοιών, για την ονομασία των πραγμάτων, έτσι και η μουσική, αποτελεί απαραίτητη ανάγκη στη ζωή, στη διερμηνεία της ανθρώπινης ύπαρξης.

Η Ελληνική παραδοσιακή μουσική είναι η συλλογή όλων αυτών των τραγουδιών που έχουν δημιουργηθεί από τους Έλληνες και τους ομογενείς σε όλο τον κόσμο τα προηγούμενα χρόνια. Πέρα από τα όποια κοινά μουσικά ακούσματα που συναντάμε σε όλη την Ελλάδα, υπάρχουν και χαρακτηριστικά είδη παραδοσιακής μουσικής ανάλογα με την ιστορία των διαφόρων περιοχών. Τα παραδοσιακά τραγούδια επίσης διακρίνονται από το περιεχόμενό τους, την περίσταση στην οποία παίζονται και το μέτρο τους. Στην ελληνική παραδοσιακή μουσική συναντάμε πνευστά όπως τη φλογέρα,[2] την γκάιντα,[3] το κλαρίνο,[4] έγχορδα όπως τη λύρα,[5] το βιολί,[6] το λαούτο,[7] το μαντολίνο[8] και κρουστά όπως το νταούλι,[9] ο τουμπελέκι[10] και το ντέφι.[11]

---

[1] Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Μουσική (προσπελ. στις 11/8/2023)

[2] Η φλογέρα είναι ένα κυλινδρικό, μακρόστενο πνευστό μουσικό όργανο. Μαζί με το σουραύλι, τη μαντούρα και το θιαμπόλι κατηγοριοποιείται στα ελληνικά ποιμενικά όργανα. Συνήθως έχει έξι οπές σε σχετικές αποστάσεις μεταξύ τους, τις οποίες ανοιγοκλείνει ο εκάστοτε οργανοπαίκτης με τα δάχτυλά του. Η παραδοσιακή φλογέρα φτιάχνεται από καλάμι, ξύλο ή κόκαλο. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Φλογέρα. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[3] Η γκάιντα ή τσαμπούνα ή τουλούμι ή αγγείο είναι ένα είδος άσκαυλου που αποτελείται από ασκό και ξύλινο μέρος. Αποτελεί παραδοσιακό όργανο σε Ευρώπη, Βόρεια Αφρική και Μέση Ανατολή. Η γκάιντα αποτελείται από τρία μέρη, τον ασκό το επιστόμιο και το τμήμα παραγωγής ήχου. Το τελευταίο απαρτίζεται από δύο ξεχωριστούς γλωττιδόφωνους αυλούς. Ο ένας είναι κοντός με τρύπες και παράγει τη μελωδία ενώ ο δεύτερος είναι μακρύς χωρίς οπές και παράγει ένα φθόγγο κρατώντας το ίσο. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Γκάιντα . (προσπελ. στις 29/8/2023)

[4] Το κλαρινέτο ή κλαρίνο ή ευθύαυλος είναι πνευστό και στη σημερινή του μορφή εμφανίστηκε τον 19ο αιώνα. Σήμερα κατέχει βασική θέση στη συμφωνική ορχήστρα και ανήκει στην κατηγορία των ξύλινων πνευστών. Το συναντάμε πολύ συχνά σε τζαζ ορχήστρες ενώ στην Ελλάδα και σε πολλές χώρες των Βαλκανίων, όπου έχει επικρατήσει η ονομασία κλαρίνο, αποτελεί ένα από τα βασικά όργανα της παραδεισιακής μουσικής. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Κλαρινέτο. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[5] Η λύρα είναι έγχορδο όργανο που παίζεται με δοξάρι. Σύμφωνα με τη μυθολογία η πρώτη λύρα κατασκευάστηκε από τον θεό Ερμή και ήταν δώρο προς τον θεό Απόλλωνα. Στην αρχαιότητα η λύρα έμοιαζε με μικρή άρπα. Η σημερινή εκδοχή της είναι μετεξέλιξη της Βυζαντινής λύρας. Είναι αχλαδόσχημη ή φιαλόσχημη και παίζεται σε διάφορες περιοχές των Βαλκανίων και της Μικράς Ασίας. Συνήθως έχει τρεις χορδές και λόγω του έντονου ακουστικά χαρακτήρα της αποτελεί το κύριο όργανο στην ορχήστρα. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Λύρα . (προσπελ. στις 29/8/2023)

[6] Το βιολί είναι έγχορδο μουσικό όργανο που παίζεται με δοξάρι. Έχει τέσσερις χορδές που κουρδίζονται σε διαστήματα πέμπτης και η μουσική του έκταση περιλαμβάνει 44 χρωματικούς φθόγγους. Πρωτοεμφανίστηκε τον 16ο αιώνα και την σημερινή του μορφή την πήρε στην Ιταλία. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Βιολί . (προσπελ. στις 29/8/2023)

[7] Το λαούτο ή λαγούτο, είναι έγχορδο όργανο, που στην ελληνική παραδοσιακή μουσική συνήθως συνοδεύει άλλα όργανα όπως το βιολί, την λύρα, το κλαρίνο. Προέρχεται από την αρχαιοελληνική πανδούρα και συγγενεύει με το ούτι. Κουρδίζεται σε διαστήματα πέμπτης και το συναντάμε ιδιαίτερα στα νησιά. Έχει αχλαδόσχημο σκάφος και παίζεται με πένα. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Λαούτο . (προσπελ. στις 29/8/2023)

[8] Το μαντολίνο είναι έγχορδο μουσικό όργανο και δημιουργήθηκε στο τέλος του 17ου αιώνα. Είναι η τελειοποίηση της μαντόλας, ενός οργάνου που χρονολογείται από τον Μεσαίωνα καθώς υπάρχουν αναφορές στο όνομα του οργάνου από το

Η παραδοσιακή μουσική, που είναι στενά συνδεδεμένη με τους παραδοσιακούς χορούς, περιλαμβάνει τα λαϊκά τραγούδια όπως εξελίχθηκαν κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα. Είναι με λίγα λόγια η μουσική της λαϊκής κουλτούρας. Η παραδοσιακή μουσική μεταφέρεται προφορικά, η προέλευσή της και οι συνθέτες είναι συνήθως άγνωστοι, ή προέκυψε από επαναληπτικές συμπεριφορές και μακροχρόνιες συνήθειες. Για όλους αυτούς τους λόγους διαφέρει από την εμπορική και την κλασική μουσική.[12]

1.1.1 Δημοτικό και Λαϊκό τραγούδι

Το δημοτικό τραγούδι αποτελείται από δύο κύκλους. Τον ακριτικό,[13] που δημιουργείται στον 9ο με 11ο περίπου αιώνα και εκφράζει τους αγώνες και τη ζωή των ακριτών στα σύνορα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, και τον κλέφτικο,[14] που δημιουργείται από τα ύστερα βυζαντινά χρόνια έως το 1821 και εκφράζει, μαζί με όλα τα άλλα τραγούδια της ίδιας εποχής, τη ζωή του νεώτερου Ελληνισμού.

Παράλληλα με τον όρο δημοτικό τραγούδι υπάρχει και ο όρος λαϊκό τραγούδι που χρησιμοποιείται συχνά σαν ταυτόσημη έννοια. Ο όρος δημοτικό τραγούδι έχει καθιερωθεί να αντιπροσωπεύει τα παλιά τραγούδια ενός λαού, ενώ ο όρος λαϊκό τραγούδι, τα νεώτερα. Στην Ελλάδα δημοτικά τραγούδια λέγονται όλα τα τραγούδια που έχουν γραφτεί έως την επανάσταση του 1821.

Οι ίδιοι όροι περιγράφουν και τα μουσικά όργανα του τόπου. Η λύρα, το λαούτο, ο ταμπουράς,[15] η γκάιντα, ο ζουρνάς,[16] το νταούλι ανήκουν στην κατηγορία των δημοτικών

1210. Το επτανησιακό μαντολίνο έχει τέσσερις χορδές και παίζεται με πένα. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Μαντολίνο . (προσπελ. στις 29/8/2023)

[9] Το νταούλι είναι μεμβρανόφωνο μουσικό όργανο της ελληνικής, τουρκικής και μεσανατολικής λαϊκής και δημοτικής μουσικής. Το μέγεθός του ποικίλλει και για την κατασκευή του χρησιμοποιούνται δέρματα από κατσίκι ή πρόβατο και παλαιότερα από λύκο ή γαϊδούρι. Ο νταουλιέρης το κρεμάει στον αριστερό του ώμο και το κτυπάει από την δεξιά πλευρά με το νταουλόξυλο και από την αριστερή με την βέργα η οποία παράγει ένα πολύ οξύτερο ήχο. Συνήθως συνοδεύει το κλαρίνο και το ζουρνά στα πανηγύρια ενώ παλαιότερα συμμετείχε με συνδυασμούς οργάνων στη βυζαντινή στρατιωτική μουσική. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Νταούλι . (προσπελ. στις 29/8/2023)

[10] Το τουμπελέκι είναι κρουστό όργανο χωρίς λαβή, γνωστό από την αρχαιότητα και το συναντάμε συχνά στην ελληνική παραδοσιακή, λαϊκή και ρεμπέτικη μουσική. Είναι μια μικρογραφία του τυμπάνου, ανοικτό από κάτω και καλυμμένο με τεντωμένο δέρμα από πάνω και παίζεται με τα δάχτυλα. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Τουμπελέκι. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[11] Το ντέφι ανήκει στην οικογένεια των κρουστών και αποτελείται από μια μεμβράνη στερεωμένη σε ένα κυκλικό τελάρο και διάφορα ζεύγη από μέταλλο που κουδουνίζουν γύρω γύρω. Παίζεται με διάφορους τρόπους όπως κρατώντας το ή στερεώνοντας το σε μια βάση, χτυπώντας το με το χέρι ή κάποιο ξύλο, κουνώντας το, ή χτυπώντας το στο πόδι. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Ντέφι. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[12] Για περισσότερα βλ. https://blogs.sch.gr/a1196779/2021/05/08/paradosiaki-moysiki/ (προσπελ. στις 28/10/2023)

[13] Ακριτικά τραγούδια ονομάζονται τα δημοτικά τραγούδια που αναφέρονται στα καταρθώματα των Ακριτών, των φρουρών των ανατολικών συνόρων της Βυζαντινής αυτοκρατορίας στη Μικρά Ασία. Τα ακριτικά τραγούδια είναι τα παλαιότερα ελληνικά δημοτιά τραγούδια που σώζονται. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Ακριτικά_τραγούδια. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[14] Τα κλέφτικα τραγούδια είναι δημιουργήματα μιας συγκεκριμένης περιόδου της Τουρκοκρατίας μετά τον 16ο αιώνα και στα θέματά τους διαφαίνεται η επαναστατική δράση των κλεφτών. Στους στίχους εγκωμιάζεται η ζωή, τα κατορθώματα, η νικηφόρα μάχη ή ο ένδοξος θάνατός τους. Σε όλα σχεδόν απαντάται ζωντανός διάλογος, ενώ ενίοτε ο δημιουργός εισάγει μια συμβατική εικόνα προκειμένου να παραχθεί διάλογος. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Κλέφτικο_τραγούδι. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[15] Ο ταμπουράς είναι έγχορδο μουσικό όργανο με μακρύ μπράτσο. Έχει βαθουλωτό σκάφος και επίπεδο καπάκι. Συνήθως έχει τρεις μονές, διπλές ή τριπλές χορδές. Είναι σολιστικό όργανο αλλά λόγο της χαμηλής του έντασης χρησιμοποιείται για να συνοδεύει κάποιο άλλο σολιστικό όργανο της ορχήστρας. Θεωρείται το ιδανικό όργανο για τη σπουδή των βυζαντινών κλιμάκων. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Ταμπουράς . (προσπελ. στις 29/8/2023)

[16] Ο ζουρνάς είναι πνευστό μουσικό όργανο που συναντάται από τα Βαλκάνια έως την Κεντρική Ασία. Συνήθως συνοδεύεται από το νταούλι. Κατασκευάζεται από ξύλο και το ακούμε στη λαϊκή μουσική. Έχει οκτώ τρύπες στο μπροστινό μέρος, επτά από τις οποίες χρησιμοποιούνται κατά την αναπαραγωγή του ήχου και μια τρύπα αντίχειρα που αλλάζει οκτάβα. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Ζουρνάς. (προσπελ. στις 29/8/2023)

μουσικών οργάνων. Απ την άλλη το βιολί, το κλαρίνο, η κιθάρα είναι λαϊκά όργανα.[17] Ωστόσο ο όρος λαϊκά μουσικά όργανα έχει επικρατήσει και για τις δύο κατηγορίες.

Το ελληνικό δημοτικό τραγούδι είναι όπως και η βυζαντινή μουσική μονόφωνο και τροπικό στη δομή του. Οι μελωδίες του δηλαδή, χωρίς αρμονική συνοδεία, στηρίζονται σε διαφορετική αλληλουχία διαστημάτων από αυτήν του μείζονα και ελάσσονα τρόπου της δυτικής μουσικής. Όπως κάθε μονόφωνη μουσική, το ελληνικό δημοτικό τραγούδι τραγουδιέται και παίζεται στη φυσική κλίμακα και όχι στη συγκερασμένη κλίμακα της δυτικής μουσικής.

Ρυθμικά το δημοτικό τραγούδι χωρίζεται σε δυο μεγάλες κατηγορίες: τις μελωδίες περιοδικού ρυθμικού τύπου και τις μελωδίες ελεύθερου ρυθμικού τύπου. Οι πρώτες χαρακτηρίζονται από την περιοδική επανάληψη ενός ορισμένου ρυθμικού σχήματος, ενώ οι δεύτερες χαρακτηρίζονται από την ελεύθερη ροή διαφόρων ρυθμικών σχημάτων.

Μαζί με το τραγούδι και τα παλαμάκια, ο ελληνικός λαός χρησιμοποιεί από παλιά κάθε δυνατό συνδυασμό οργάνων για να συνοδέψει το τραγούδι και το χορό. Μερικοί συνδυασμοί οργάνων καθιερώθηκαν με τον καιρό ως οργανικά συγκροτήματα, χαρακτηριστικά της μουσικής ζωής του τόπου. Για παράδειγμα η αχλαδόσχημη λύρα και ο νταχαρές (μεγάλο ντέφι) στη Μακεδονία και η αχλαδόσχημη λύρα και το λαούτο στην Κρήτη. Άλλα πολύ γνωστά λαϊκά συγκροτήματα είναι η νησιώτικη ζυγιά βιολί και λαούτο, η ζυγιά ζουρνάς και νταούλι της ηπειρωτικής Ελλάδας και η κομπανία που αποτελείται από κλαρίνο, βιολί, λαούτο και σαντούρι.[18]

[17] Στη σύγχρονη εκδοχή της η κιθάρα αποτελείται από έξι χορδές. Παίζεται με τα δάχτυλα ή με πένα και κουρδίζεται σε διαστήματα τετάρτης. Από το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα αποτελεί ένα από τα πλέον δημοφιλή μουσικά όργανα, καθώς χρησιμοποιείται σε μια πληθώρα μουσικών ειδών. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Κιθάρα. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[18] Το σαντούρι είναι έγχορδο κρουστό μουσικό όργανο τραπεζοειδούς σχήματος. Το όνομά του προέρχεται από την ελληνική λέξη ψαλτήρι μέσω της περσικής σαντούρ. Καθοριστικό ρόλο για την καθιέρωσή του έπαιξαν οι κομπανίες από Μικρασιάτες μουσικούς που εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα. Κατασκευάζεται κυρίως από ξύλο έλατου και έχει επένδυση από σφενδάμι ή οξυά. Επάνω του είναι περασμένες οριζοντίως 100 με 105 χορδές με τις μεγαλύτερες σε μήκος στο κάτω μέρος και τις μικρότερες επάνω. Το συναντάμε συνήθως στην παραδοσιακή μουσική της νησιωτικής Ελλάδας. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Σαντούρι. (προσπελ. στις 29/8/2023)

1.1.2 Η μετάδοση της παράδοσης από γενιά σε γενιά

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η σχέση μαθητή – δασκάλου που επικρατούσε τα προηγούμενα χρόνια. Όσον αφορά λοιπόν τη διαφύλαξη και τη μετάδοση της παράδοσης από τη μια γενιά στην άλλη έχει ενδιαφέρον ο τρόπος της «διδασκαλίας». Λέγεται ότι οι καλοί λαϊκοί μουσικοί είχαν μαθητές που πλήρωναν, ανάλογα με τη φήμη του δασκάλου, κάποιο ποσό κάθε μήνα για το μάθημα. Σε ορισμένες περιπτώσεις ο μαθητής έμπαινε οικότροφος στο σπίτι του δασκάλου.

Το μάθημα δεν είχε καμία σχέση με τον σημερινό τρόπο διδασκαλίας της μουσικής. Ούτε βιβλία, ούτε εξήγηση για την τεχνική που διδάσκεται ο μαθητής. Ο δάσκαλος δεν μιλάει, απλώς παίζει και ο μαθητής ακούει και προσπαθεί να τον μιμηθεί ή όπως συνηθιζόταν να λένε, να τον «κλέψει». «Μάθε να κλέβεις» άκουγε συχνά ο μαθητής από το δάσκαλό του και πραγματικά σε αύτη του την ικανότητα χρωστούσε ο μαθητής ότι κέρδιζε από το δάσκαλο. Ο δάσκαλος μάλιστα κρατούσε με ζηλοτυπία τα μυστικά της τέχνης του για τον εαυτό του. Δεν έπαιζε ελεύθερα μπροστά στο μαθητή καθώς τον έβλεπε ως αυριανό ανταγωνιστή στη δουλειά του.

Ο μαθητής από την άλλη θα άρχιζε να μαθαίνει όταν ο δάσκαλος του θα άρχιζε να τον παίρνει μαζί του στα διάφορα γλέντια. Ο δάσκαλος βέβαια έπαιρνε τον μαθητή όχι για να τον βοηθήσει αλλά για να βοηθηθεί ο ίδιος στη δουλειά του. Ο μαθητής στη αρχή κρατά το ίσο. Στη συνέχεια σιγά σιγά αρχίζει να ντουμπλάρει μαζί με το δάσκαλο τις εύκολες καταλήξεις και τις απλές μελωδίες, μέχρι να νιώσει έτοιμος και ικανός να συνεχίσει μόνος του μια μελωδία για να βρει χρόνο ο δάσκαλος να ξεκουραστεί. Σε αυτό το στάδιο ο μαθητής έχει να αποκομίσει ότι πιο σημαντικό για την τέχνη του γιατί ο δάσκαλος του παίζει ελεύθερα χωρίς να κρύβει τα «κόλπα» του. Σε αυτά τα γλέντια ο μαθητής θα νιώσει πρώτη φορά επαγγελματίας όταν ο δάσκαλός του ή κάποιος από το γλέντι θα αφήσει για αυτόν λίγα χρήματα.[19]

1.2 Η παραδοσιακή μουσική ανά τη χώρα

Η διάκρισή της παραδοσιακής μουσικής ανά περιοχή γίνεται σε: κρητικά, νησιώτικα, μουσική της κεντρικής Ελλάδας, ηπειρώτικα, μουσική από την Πελοπόννησο, την Μακεδονία, ποντιακά, θρακιώτικα και μικρασιάτικα.

Οι περισσότεροι μελετητές διαιρούν την ελληνική δημοτική μουσική σε δύο ομάδες: Την στεριανή και τη νησιώτικη.

[19] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 29-30

1.2.1 Κρήτη

Στο νότιο Αιγαίο σχηματίζεται ένα τόξο νησιών, που αποτελείτε από την Κάρπαθο τη Χάλκη, την Κάσο και την Κρήτη, με κοινό χαρακτηριστικό την χρήση της αχλαδόσχημης ή κρητικής λύρας. Η κρητική λύρα τις περισσότερες φορές συνοδεύεται από το λαούτο και σε αρκετές περιπτώσεις, όπως για παράδειγμα στην Κάρπαθο, παίζεται συχνά με την τσαμπούνα. Κάποιοι από τους γνωστότερους λυράριδες της Κρήτης είναι ο Κώστας Μουντάκης (1926-1991)[20] κι ο Θανάσης Σκορδαλός (1920-1998).[21] Με την παραδοσιακή μουσική να συνοδεύει το χορό είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι κρητικοί χοροί έχουν καταβολές στην αρχαία Ελλάδα και περιλαμβάνουν γρήγορους ρυθμούς. Τέτοιοι χοροί είναι για παράδειγμα το πεντοζάλι,[22] η σούστα,[23] ο μαλεβιζιώτης.[24]

1.2.2 Νησιά του Αιγαίου

Στα νησιά του Αιγαίου έχουμε τα νησιώτικα τραγούδια των οποίων τα χαρακτηριστικά ποικίλουν. Αν και τα βασικά στοιχεία του ήχου τους είναι κοινά, η σχετική απομόνωση των νησιών βοήθησε την ξεχωριστή ανάπτυξη της νησιώτικης μουσικής. Τα βασικά όργανα που συναντάμε στη νησιώτικη μουσική είναι η λύρα, το σαντούρι, το λαούτο, η τσαμπούνα, το τουμπάκι, το νταούλι και το βιολί. Τη δεκαετία του 70’ αρκετοί Έλληνες καλλιτέχνες δισκογράφησαν επανεκτελέσεις παραδοσιακών τραγουδιών της νησιωτικής Ελλάδας. Κάποιοι από τους σημαντικότερους που συνέβαλαν σε αυτή την αναβίωση είναι ο Γιάννης Πάριος (1947- σήμερα 77 ετών),[25] η Μαρίζα Κωχ (1944 – σήμερα 79 ετών)[26] και οι

[20] Ο Κώστας Μουντάκης θεωρείται ως ένας από τους πιο αντιπροσωπευτικούς λυράρηδες της Κρήτης. Μεγαλώνοντας σε μουσικό περιβάλλον ήρθε από νωρίς σε επαφή με την κρητική μουσική παράδοση και αναδείχτηκε από την εφηβική του ηλικία σε ικανό λυράρη. Το 1955 πραγματοποιεί την πρώτη ηχογράφηση δίσκου 78 στροφών και τα επόμενα χρόνια πραγματοποιεί πλήθος δισκογραφικών εκδόσεων με αποτέλεσμα να καθιερωθεί ως ο περισσότερο ηχογραφημένος λυράρης Κρητικής μουσικής. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Κώστας_Μουντάκης. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[21] Ο Θανάσης Σκορδαλός θεωρείται ως ένας από τους μεγαλύτερους δασκάλους της λύρας. Ξεκίνησε να μελετά το όργανο μόνος του σε ηλικία εννιά ετών και έπαιξε στο πρώτο του γλέντι σε ηλικία δώδεκα ετών. Έχει εμφανιστεί σε Αμερική, Καναδά, Αυστραλία και Αφρική παίζοντας για μετανάστες από την Κρήτη. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Θανάσης_Σκορδαλός. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[22] Ο πεντοζάλης, είναι κρητικός χορός που χορεύεται από άντρες και γυναίκες με μέτρο 2/4. Συνοδεύεται από τις γνωστές κοντυλιές. Ο χορός ξεκινάει με τους χορευτές πιασμένους κυκλικά και έχει ήρεμα βήματα. Πολλές φορές χορεύεται με τη συνοδεία μαντινάδων με αργά βήματα προς τη φορά ή το κέντρο του κύκλου. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Πεντοζάλι. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[23] Σούστα είναι το όνομα ενός αρχαίου χορού της Κρήτης που χορεύεται σε όλη την Ελλάδα και στα Βαλκάνια. Η σούστα προέρχεται από τον αρχαίο χορό Πυρρίχιο, πολεμικό χορό της Κρήτης. Χορεύεται σε 2/4 και τα βήματα είναι έξι. Οι χορευτές, με λαβή από τις παλάμες στο ύψος των ώμων, αφού χορέψουν έναν κύκλο χωρίζονται σε δύο ομάδες (ανδρών και γυναικών), η μια απέναντι από την άλλη, φροντίζοντας να βρεθούν αντικριστά οι χορευτές που θα αποτελέσουν ζευγάρι. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Σούστα. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[24] Ο μαλεβιζιώτης είναι κρητικός αλματώδης χορός. Πρόκειται για έναν από τους πιο γρήγορους και ζωηρούς κρητικούς χορούς. Χορεύεται σε κύκλο, με τα χέρια πιασμένα από τις παλάμες στο ύψος των ώμων και τους αγκώνες λυγισμένους. Χορεύεται σε μέτρο 2/4 και περιλαμβάνει 16 βήματα από τα οποία τα 8 είναι μπροστά και τα 8 πίσω. Ο χορευτεί που σέρνει το χορό έχει τη δυνατότητα να αποσπαστεί από τον κύκλο έτσι ώστε να κάνει άλματα στριφογυριστά συνθέτοντας πολλαπλούς ενθουσιώδεις βηματισμούς. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Μαλεβιζιώτικος_χορός. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[25] Ο Γιάννης Πάριος είναι διακεκριμένος Έλληνας τραγουδιστής, συνθέτης και στιχουργός, ένας από τους δημοφιλέστερους ερμηνευτές των τελευταίων δεκαετιών στο ελληνικό τραγούδι. Εμφανίστηκε το 1969 και έχει συνεργαστεί με γνωστούς Έλληνες συνθέτες, στιχουργούς και τραγουδιστές της λαϊκής, δημοτικής και έντεχνης μουσικής. Στις αρχές της δεκαετίας του 1980 συνέβαλλε αποφασιστικά στην αναβίωση του ενδιαφέροντος για τη μουσική παράδοση του Αιγαίου με το διπλό

Κονιτόπουλοι.[27] Οι πιο γνωστοί από τους χορούς που συναντάμε στα νησιά είναι ο μπάλος,[28] ο συρτός,[29] η σούστα και ο ικαριώτικος.[30]

1.2.3 Θράκη

Στην παραδοσιακή μουσική της Θράκης κύριο ρόλο έχει η γκάιντα η οποία χρησιμοποιείται ευρέως κατά μήκος της βορειοανατολικής Ελλάδας. Οι παραδοσιακοί χοροί της Θράκης έχουν συνήθως γρήγορο ρυθμό και είναι κυρίως κυκλικοί χοροί με τους άντρες να σέρνουν πρώτοι το χορό. Οι πιο γνωστοί από αυτούς είναι ο ζωναράδικος και η σούστα.[31] Ένας από τους σπουδαιότερους μουσικούς της παραδοσιακής μουσικής της Θράκης είναι ο Χρόνης Αηδονίδης (1928 - 2023).[32]

1.2.4 Μακεδονία

Στη Μακεδονία πολλά από τα παραδοσιακά τραγούδια αναφέρονται στον Μακεδονικό αγώνα. Σε αυτά τα τραγούδια συναντάμε ξύλινα και χάλκινα πνευστά, νταούλια και κουδούνια. Κάποιοι από τους παραδοσιακούς χορούς της Μακεδονίας είναι το χασάπικο,[33] ο

δίσκο «Τα Νησιώτικα» (1982) σημειώνοντας ρεκόρ πωλήσεων. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Γιάννης_Πάριος. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[26] Η Μαρίζα Κωχ είναι Ελληνίδα τραγουδίστρια, συνθέτρια και μουσικοπαιδαγωγός. Μια από τις πιο καταξιωμένες Ελληνίδες τραγουδίστριες, γνωστή παράλληλα και για τη συνθετική και στιχουργική της δουλειά, που περιέχεται σε 23 προσωπικούς δίσκους. Τα πρώτα της ακούσματα ήταν η βυζαντινή μουσική και τα νησιώτικα τραγούδια στη Σαντορίνη όπου έζησε μέχρι τα εφηβικά της χρόνια. Υπηρέτησε την ελληνική παραδοσιακή μουσική με το πολύ ιδιαίτερο προσωπικό της ύφος, εισάγοντας τον ηλεκτρικό ήχο στις διασκευές της. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Μαρίζα_Κωχ. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[27] Οι οικογένεια Κονιτοπούλου είναι μια μεγάλη μουσική οικογένεια, με καταγωγή από τη Νάξο, η οποία ανέδειξε την παραδοσιακή μουσική του Αιγαίου κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα.

[28] Ο Μπάλος είναι ένας παραδοσιακός χορός ελληνικής καταγωγής κι ένας από τους πιο γνωστούς λαϊκούς νησιώτικους χορούς στην Ελλάδα. Η μελωδία του μπάλου χαρακτηρίζεται ως γενικά χαρούμενη και λυρική το οποίο είναι χαρακτηριστικό της μουσικής των νησιών του Αιγαίου. Χορεύεται από ζευγάρια και ενσωματώνει όλα τα στοιχεία του φλερτ. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Μπάλος. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[29] Ο συρτός είναι παραδοσιακός ελληνικός χορός που η προέλευσή του τον ανάγει στην αρχαία Ελλάδα. Το όνομά του προέρχεται από την αρχαιοελληνική λέξη «σύρω» (τον χορό). Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Συρτός. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[30] Ο Ικαριώτικος είναι ελληνικός παραδοσιακός χορός, με ρίζες στην Ικαρία. Πρόκειται για έναν από τους δημοφιλέστερους νησιωτικούς της Ελλάδας και χορεύεται στα 2/4. Οι χορευτές πιάνονται ψηλά από τους ώμους και τα όργανα που παίζουν τον Ικαριώτικο είναι η τσαμπούνα, το βιολί και σε πιο σύγχρονες εκδοχές και η κιθάρα. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Ικαριώτικος. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[31] Ο Ζωναράδικος είναι παραδοσιακός χορός της Θράκης. Οφείλει την ονομασία του στη λαβή που χρησιμοποιούν οι χορευτές γιατί πιάνονται από τα ζωνάρια τους. Χορεύεται από άντρες και γυναίκες. Αρχικά κυκλικά καθώς όμως συνεχίζεται και μεγαλώνει η ένταση, ο πρωτοχορευτής τυλίγει το χορό σε σχήμα σαλιγκαριού, μέχρις ότου ο τελευταίος της σειράς να τον κινήσει αντίθετα. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Ζωναράδικος. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[32] Ο Χρόνης Αηδονίδης ήταν Έλληνας μουσικός και τραγουδιστής της Θρακιώτικης παραδοσιακής μουσικής. Ήταν γνωστός με το προσωνύμιο «Το αηδόνι της Θράκης». Διδάχτηκε βυζαντινή μουσική από τον ιερέα πατέρα του και ολοκλήρωσε τις σπουδές του αργότερα στο Ελληνικό Ωδείο στην Αθήνα. Έχει μια πλούσια δισκογραφία, με πολλά από τα ωραιότερα τραγούδια της Θράκης. Στους Ολυμπιακούς αγώνες της Αθήνας του 2004 τραγούδησε το «Φίλοι μ'καλωσορίσατε» στην τελετή λήξης. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Χρόνης_Αηδονίδης. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[33] Ο Χασάπικος είναι χορός των Ελλήνων από τη Μικρά Ασία, τη Μακεδονία και την Κωνσταντινούπολη. Οι ρίζες του ανάγονται στη βυζαντινή περίοδο, όταν αποτελούσε χορευτική μίμηση μάχης με σπαθιά από τη συντεχνία των Ελλήνων κρεοπωλών στη Μακεδονία και την Κωνσταντινούπολη. Η πρώτη σειρά κρατούσε μαχαίρια, ραβδιά και μαστίγια ενώ η

λεβέντικος,[34] το ζεϊμπέκικο,[35] ο ζωναράδικος. Σημαντική καλλιτέχνης για την Μακεδονία και ιδιαίτερα για την περιοχή των Σερρών που τραγούδησε τα παραδοσιακά της περιοχής είναι η Νίτσα Τσίτρα (1930-2021).[36]

1.2.5 Ήπειρος

Η παραδοσιακή μουσική της Ηπείρου χρησιμοποιεί σχεδόν αποκλείστηκα την πεντατονική κλίμακα.[37] Τα τραγούδια αυτά χωρίζονται σε μοιρολόγια, ποιμενικά και καθιστικά ή της τάβλας και τραγουδιούνται τόσο από άντρες όσο και από γυναίκες. Το κυρίαρχο όργανο που συνοδεύει τα Ηπειρώτικα είναι το κλαρίνο. Οι χοροί έχουν βαρύ και αργό ρυθμό με τον γνωστότερο να είναι ο τσάμικος.[38] Οι γνωστότεροι παραδοσιακή μουσικοί της Ηπείρου είναι ο κλαρινετίστας Τάσος Χαλκιάς (1914 – 1992)[39] και ο Αλέκος Κιτσάκης (1934 – 2015) γνωστός ως ¨το αηδόνι της Ηπείρου.[40]

1.2.6 Θεσσαλία

Η παραδοσιακή μουσική της Θεσσαλίας είναι επιβλητική και αργή σε ρυθμό. Οι γνωστότεροι χοροί της περιοχής είναι ο τσάμικος και ο αντικριστός. [41] Στη Θεσσαλία επίσης

δεύτερη δεν είχε όπλα. Είναι αντρικός χορός και χορεύεται σε ευθεία γραμμή. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Χασάπικο. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[34] Ο Λεβέντικος είναι παραδοσιακός χορός της Δυτικής Μακεδονίας και μάλιστα ο πιο διαδεδομένος στη Φλώρινα. Είναι μικτός κυκλικός χορός που χορεύεται σε ξεχωριστούς κύκλους από τους άνδρες και τις γυναίκες ή στον ίδιο κύκλο, μπαίνουν πρώτα όλοι οι άνδρες και ακολουθούν οι γυναίκες. Η λαβή των χεριών είναι από τις παλάμες στο ύψος των ώμων με λυγισμένους τους αγκώνες ενώ σε κάποιες περιπτώσεις η λαβή γίνεται από τον καρπό. Ο χορός αποτελείται από 12 ή 15 βήματα και έχει μέτρο 16/8. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Λεβέντικος. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[35] Το ζεϊμπέκικο είναι ελληνικός λαϊκός χορός. Αρχικά ήταν αντικριστός αντρικός χορός δύο ατόμων που έφεραν οπλισμό και στη συνέχεια εξελίχτηκε σε αυτοσχεδιαστικό ανδρικό χορό για ένα χορευτή. Είναι χορός που δεν έχει βήματα αλλά μόνο φιγούρες και μια συγκεκριμένη κυκλική κίνηση. Χορεύεται σε ρυθμό 9/8. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Ζεϊμπέκικο . (προσπελ. στις 29/8/2023)

[36] Η Νίτσα Τσίτρα ήταν Ελληνίδα τραγουδίστρια της Μακεδονικής παραδοσιακής μουσικής, με καταγωγή από το Αηδονοχώρι Σερρών. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Νίτσα_Τσίτρα . (προσπελ. στις 29/8/2023)

[37] Η πεντατονική κλίμακα είναι μουσική κλίμακα που αποτελείται από πέντε νότες ανά οκτάβα. Οι πεντατονικές κλίμακες αναπτύχθηκαν ανεξάρτητα από πολλούς αρχαίους πολιτισμούς και εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται σε διάφορα μουσικά είδη μέχρι σήμερα. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Πεντατονική_κλίμακα. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[38] Ο Τσάμικος είναι παραδοσιακός ελληνικός χορός. Χορεύεται σε κύκλο με ρυθμό 3/4. Παλιότερα χορευόταν μόνο από άνδρες, αλλά πλέον παίρνουν μέρος και οι γυναίκες. Ο χορός έχει τα ίδια βήματα καθ' όλη τη διάρκεια της μουσικής. Ο χορευτής που σέρνει το χορό συνηθίζει να κάνει φιγούρες. Έτσι ο χορός επικεντρώνεται κυρίως στον πρώτο χορευτή. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Τσάμικος. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[39] Ο Τάσος Χαλκιάς ήταν διάσημος Έλληνας κλαρινετίστας, καταγόμενος από Ηπειρώτικη οικογένεια μουσικών της λαϊκής παράδοσης. Ξεκίνησε μόνος του να μαθαίνει να παίζει μουσική και στα 17 του έγινε δεκτός στην περίφημη Κομπανία των «Χαλκιάδων», δίπλα στα πέντε αδέρφια του. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Τάσος_Χαλκιάς_(μουσικός). (προσπελ. στις 29/8/2023)

[40] Ο Αλέκος Κιτσάκης ήταν Έλληνας τραγουδιστής δημοτικών παραδοσιακών τραγουδιών. Τα τραγούδια του, δικά του και άλλων, εξυμνούν συνήθως την Ήπειρο, τη φυσική ομορφιά του τοπίου, την ποιμενική ζωή, τη ξενιτιά, τον έρωτα, αλλά και τους αγώνες του Ελληνικού Έθνους. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Αλέκος_Κιτσάκης. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[41] Ο αντικριστός ή καρσιλαμάς είναι χορός ελληνικής προέλευσης που συναντάται στη Μικρά Ασία, τα νησιά του Αιγαίου και τη Μακεδονία. Η ονομασία του προέρχεται από το γεγονός ότι οι χορευτές έρχονται κατά το χορό μεταξύ τους, πρόσωπο με πρόσωπο. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/καρσιλαμάς (προσπελ. στις 29/8/2023)

υπάρχει μια μακρά παράδοση της α καπέλα μουσικής, δηλαδή τραγούδι χωρίς οργανική συνοδεία.

1.2.7 Κεντρική Ελλάδα

Πολλά παραδοσιακά τραγούδια της Κεντρική Ελλάδας αναφέρονται στους Κλέφτες και τον ρόλο τους κατά την Τουρκοκρατία. Κάποιοι από τους πιο γνωστούς παραδοσιακούς χορούς της Κεντρικής Ελλάδας είναι ο αντικριστός, το συρτάκι,[42] το ζεϊμπέκικο, το χασάπικο, ο καλαματιανός,[43] ο συρτός και το τσάμικο.

1.2.8 Πελοπόννησος

Στη Μάνη βρίσκουμε ακόμα και σήμερα ζωντανή την παράδοση των μοιρολογιών που τραγουδιούνται σχεδόν πάντα από ηλικιωμένες γυναίκες. Οι παραδοσιακοί χοροί της περιοχής έχουν ως βάση τη μουσική μορφή του συρτού. Άλλοι δημοφιλείς χοροί στην Πελοπόννησο είναι ο καλαματιανός, ο τσάμικος και ο τσακώνικος.[44]

1.2.9 Ιόνια Νησιά

Η παραδοσιακή μουσική των Ιόνιων νησιών είναι βαθιά επηρεασμένη από τη Δύση καθώς τα Ιόνια νησιά δεν υπήρξαν ποτέ κάτω από την Οθωμανική κατοχή. Στα νησιά του Ιονίου έχουμε τις καντάδες οι οποίες ερμηνεύονται από τρεις τραγουδιστές με τη συνοδεία μαντολίνου ή κιθάρας.[45] Οι καντάδες εμφανίζονται κυρίως στην Κεφαλλονιά στις αρχές του 19ου αιώνα και διαδίδονται σε όλη την Ελλάδα μετά την απελευθέρωσή της από τους Τούρκους. Στην Αθήνα αργότερα δημιουργήθηκε ένα είδος καντάδας, με τη συνοδεία κλαρίνου, βιολιού και λαούτου. Κάποιοι από τους δημοφιλείς χορούς που συναντάμε στα Επτάνησα είναι ο Μπάλος και ο Συρτός.

---

[42] Το συρτάκι είναι δημοφιλής ελληνικός χορός ο οποίος χορογραφήθηκε το 1964 για την κινηματογραφική ταινία «Ζορμπάς ο Έλληνας» από αργές και γρήγορες κινήσεις του χασάπικου. Κύριο χαρακτηριστικό του χορού αυτού είναι η επιτάχυνση στο ρυθμό. Συνήθως χορεύεται με σχηματισμό γραμμών από τους χορευτές οι οποίοι κρατιούνται με τα χέρια από τους ώμους των διπλανών τους. Το συρτάκι χορεύεται σε μέτρο 4/4. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Συρτάκι. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[43] Ο καλαματιανός είναι ελληνικός παραδοσιακός χορός που ανήκει στο είδος τους συρτού. Στη βασική του μορφή αποτελείται από δώδεκα βήματα, από τα οποία τα επτά πρώτα είναι προς τα εμπρός και τα υπόλοιπα πέντε επί τόπου. Δημιουργήθηκε στην Πελοπόννησο και έχει αρχαία καταγωγή. Χορεύεται σε κύκλο από άντρες και γυναίκες και το μέτρο του είναι 7/8. Οι χορευτές κρατιούνται από τις παλάμες με λυγισμένους τους αγκώνες ή με μαντήλια. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Καλαματιανός. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[44] Ο τσακώνικος είναι ένας πεντάσημος ελληνικός παραδοσιακός χορός με ρίζες στην αρχαία Ελλάδα. Χορεύεται από γυναίκες και άντρες και έχει προέλευση από την Πελοπόννησο. Οι χορευτές παρατάσσονται σε σχήμα ανοιχτού κύκλου και ο πρωτοχορευτής που κρατάει μαντήλι, ξεκινάει το χορό προς τα δεξιά. Τα χέρια είναι ενωμένα με τέτοιο τρόπο ώστε το δεξί χέρι του δεύτερου χορευτή να είναι κάτω από το αριστερό του πρώτου χορευτή. Χορεύεται σε μέτρο 5/4. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Τσακώνικος. (προσπελ. στις 29/8/2023)

[45] Καντάδα ονομάζεται ένα είδος μουσικής σύνθεσης που τραγουδιέται συνήθως από έναν άνδρα προς μια γυναίκα με σκοπό την έκφραση των συναισθημάτων του. Εκτελείται με συνοδεία εγχόρδων μουσικών οργάνων και από τρίφωνη ή τετράφωνη χορωδία ανδρών. Οι καντάδες χρωστούν τη δημουργία τους στη Βενετοκρατία, καθώς συνδύασαν το ελληνικό στοιχείο των Επτανήσων με την Ιταλική μουσικότητα. Η καντάδα πέρασε στην ηπειρωτική χώρα με την ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα το 1863. Ο χαρακτήρας της Αθηναϊκής καντάδας είναι πιο λόγιος, ενώ στην επτανησιακή είναι πιο έντονο το λαϊκό στοιχείο. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Καντάδα. (προσπελ. στις 29/8/2023)

Επίσης είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι η εκκλησιαστική μουσική των νησιών του Ιονίου διαφέρει από αυτή της υπόλοιπης Ελλάδας καθώς είναι επίσης επηρεασμένη από την Δύση και την Καθολική εκκλησία. Αξιοσημείωτο είναι επίσης είναι ότι στα Επτάνησα έχουμε την ίδρυση της πρώτης σύγχρονης Σχολής Ελληνικής κλασικής μουσικής το 1815.

2. Παραδοσιακά Μουσικά Όργανα

Τι εννοούμε όταν μιλάμε για τα «ελληνικά λαϊκά μουσικά όργανα»;

- Χρησιμοποιούνται από πολύ παλιά για να συνοδεύουν το τραγούδι και το χορό.
- Είναι τόσο παλιά, όσο και η παραδοσιακή μουσική του τόπου. Πολλά από αυτά είναι εξέλιξη των μουσικών οργάνων της Αρχαίας Ελλάδας.
- Στην Ελληνική Παράδοση τα μουσικά όργανα κατασκευάζονταν τις περισσότερες φορές από τους ίδιους τους μουσικούς που τα έπαιζαν.
- Η διδασκαλία των παραδοσιακών μουσικών οργάνων περνούσε παλιότερα από γενιά σε γενιά, γινόταν εμπειρικά, χωρίς να υπάρχουν βιβλία και εξηγήσεις για την τεχνική παιξίματος.
- Στην Ελληνική Δημοτική Μουσική συναντάμε από περιοχή σε περιοχή κάθε δυνατό συνδυασμό οργάνων με τα πιο γνωστά να είναι:
    1. Η ζυγιά στα νησιά, που αποτελείται από βιολί και λαούτο.
    2. Η κομπανία στη στεριανή Ελλάδα, που αποτελείται από κλαρίνο, βιολί, λαούτο και σαντούρι.

2.1 Πνευστά ή Αερόφωνα

Λέγονται έτσι, γιατί ο ήχος τους παράγεται με τον αέρα (είτε εμείς φυσάμε μέσα σε έναν σωλήνα ή χρησιμοποιήσουμε έναν ασκό για προσωρινή αποθήκευση του αέρα).

2.1.1 Τσαμπούνα

Η Τσαμπούνα (βλ. εικόνα 1)[46] είναι είδος άσκαυλου και την συναντάμε συχνά στη νησιωτική Ελλάδα. Στη στεριανή Ελλάδα έχουμε την Γκάιντα. Για την Τσαμπούνα συναντάμε διάφορες ονομασίες από νησί σε νησί, όπως σαμπούνα στην Άνδρο, ασκομαντούρα στην Κρήτη και τσαμπουνοφυλάκα στην Ικαρία.

Η τσαμπούνα κατασκευάζεται από τον ίδιο τον οργανοπαίκτη και αποτελείται από τρία μέρη: το ασκί, το επιστόμιο και τη συσκευή παραγωγής ήχου, την τσαμπούνα. Το ασκί ή τουλούμι φτιάχνεται από δέρμα κατσίκας.

Η τσαμπούνα κατασκευάζεται από ξύλο πικροδάφνης και είναι 7 - 8 εκ. Έχει αυλάκι στο εσωτερικό που καταλήγει σε χωνί. Στο αυλάκι εφαρμόζονται δύο λεπτά και σκληρά καλάμια χωρίς κόμπο, ενώ τα κενά μεταξύ τους γεμίζονται με κερί. Αυτά είναι τα «μπιμπίκια» ή «πιπίνια», που βγάζουν τη «φωνή».

[46] Βλ. https://mykonoslocals.gr/tradition/h-tsampouna-tragoudaei-akoma/ (προσπελ. στις 21/1/2024)

Εικόνα 1: Ασκομαντούρα (τύπος άσκαυλου)

Στο πάνω μέρος τους εφαρμόζεται από ένα μικρότερο καλάμι, που στο άκρο του έχει μονό γλωσσίδι. Αυτά τοποθετούνται μέσα από το δέρμα στο ένα από τα ελεύθερα πόδια του ζώου. Στο άλλο πόδι εφαρμόζεται το επιστόμιο που φυσάει ο οργανοπαίκτης. Το επιστόμιο είναι ένας μικρός σωλήνας από καλάμι ή πικροδάφνη, ο οποίος προσαρμόζεται στο δέρμα ή στην τρύπα ενός καρουλιού που στερεώνεται στο ίδιο σημείο. Εκεί τοποθετείται και η δερμάτινη βαλβίδα, ώστε να μην φεύγει ο αέρας στο διάστημα που ο τσαμπουνιέρης σταματά για να πάρει ανάσα.

Η τσαμπούνα παίζεται με το ασκί κάτω από την αριστερή μασχάλη. Συγκεκριμένη τεχνική παιξίματος δεν υπάρχει. Ο κάθε οργανοπαίχτης διαλέγει τον τρόπο που τον βολεύει περισσότερο. Το βασικό τονικό ύψος του οργάνου καθορίζεται τυχαία από την κατασκευή, ενώ ανάλογα με την απόσταση που έχουν οι τρύπες στα καλάμια καθορίζονται και τα διαστήματα. Ο ήχος της τσαμπούνας είναι οξύς και δυνατός σε ένταση, κατάλληλος για ανοιχτούς χώρους. Παίζεται συνήθως, μαζί με άλλα όργανα, σε πανηγύρια, τοπικές εορτές και γάμους.[47]

2.1.2 Γκάιντα

Γκάιντα (βλ. εικόνα 2)[48] ή τσαμπούνα ή τουλούμι ή αγγείο είναι ένα είδος άσκαυλου αποτελούμενο από ασκό και από ξύλινο μέρος. Η γκάιντα αποτελεί παραδοσιακό μουσικό όργανο σε όλη την Ευρώπη, Βόρεια Αφρική και Μέση Ανατολή. Αποτελείται από τον ασκό, το επιστόμιο και το τμήμα παραγωγής ήχου. Το τελευταίο απαρτίζεται από δύο ξεχωριστούς γλωττιδόφωνους αυλούς. Ο ένας, κοντός με τρύπες, παράγει τη μελωδία και ο άλλος, μακρύς χωρίς οπές, παράγει ένα φθόγγο που κρατάει το ίσο.

Αυτός ο τύπος άσκαυλου σήμερα παίζεται κυρίως στη Μακεδονία και τη Θράκη. Κατασκευάζεται σε διάφορα μεγέθη και αποτελείται από το ασκί, το επιστόμιο και δυο αυλούς. Η γκάιντα είναι γενικά μεγαλύτερη από την τσαμπούνα.[49]

[47] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 167-182
[48] Βλ. https://zaliosparadosi.blogspot/2012/03/blog-spot_18.html (προσπελ. στις 21/1/2024)
[49] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 189-198

Εικόνα 2: Γκάιντα (τύπος άσκαυλου)

Τα εξαρτήματα της γκάιντας, το επιστόμιο και οι δύο αυλοί δε δένονται κατευθείαν στο ασκί αλλά προσαρμόζονται στο κεφαλάρι, μια βάση από ξύλο ή κόκκαλο μόνιμα δεμένη στο ασκί. Το επιστόμιο, ένας κυλινδρικός σωλήνας από ξύλο, κόκκαλο ή και καλάμι από το οποίο φυσάει και γεμίζει το ασκί με αέρα ο μουσικός, έχει μήκος από 12 έως 20 εκατοστά. Το επιστόμιο λέγεται φυσερό. Η βαλβίδα που εμποδίζει να φύγει ο αέρας πετσάκι.

Οι δυο αυλοί, όπως και το επιστόμιο, φτιάχνονται από διάφορα ξύλα, συνήθως από αμυγδαλιά, κρανιά, βερικοκιά και άλλα. Ο μακρύς αυλός έχει μήκος από 50 έως 70 εκατοστά. Χωρίς τρύπες δίνει μόνο ένα φθόγγο και ονομάζεται μπουρί ή μπάσο.

Ο κοντός αυλός, με τον οποίο παίζεται η μελωδία, έχει συνήθως 7 τρύπες μπροστά και μία πίσω. Είναι κυλινδρικός και ίσιος ή καταλήγει σε χοάνη. Οι τρύπες του αυλού είναι σε ίση σχετικά απόσταση η μια από την άλλη. Δεν έχουν όμως τις ίδιες διαστάσεις και συχνά διαφέρουν στο σχήμα τους. Οι μεγάλες είναι αυγόσχημες και οι μικρές στρογγυλές.

Για το παίξιμο της γκάιντας, εκτός από ότι σχετικό αναφέρουμε στην τσαμπούνα για τη θέση του ασκού και την αναπνοή, που ισχύουν και για την γκάιντα, προσθέτουμε ότι υπαγορεύει η διαφορετική κατασκευή της γκάιντας. Ο μακρύς αυλός κρατιέται συνήθως κάτω από τη μασχάλη ή τον αφήνουν να ακουμπάει πάνω στον ώμο. Δεν έχει, όπως αναφέραμε, τρύπες και δίνει ένα μόνο φθόγγο, που ταιριάζει πάντα με το φθόγγο που χρησιμοποιείται ως τονική στον αυλό της μελωδίας. Έτσι στο παίξιμο συνοδεύει διαρκώς τη μελωδία με το φθόγγο της τονικής, μια οκτάβα χαμηλότερα. Κρατάει δηλαδή ένα ίσο, από τις αρχαιότερες όπως ξέρουμε μορφές της πολυφωνίας. Οι 7+1 τρύπες του κοντού αυλού δίνουν τα διαστήματα της φυσικής διατονικής κλίμακας.[50]

2.1.3 Φλογέρα

Η φλογέρα (βλ. εικόνα 3)[51] ανήκει στην οικογένεια του φλάουτου. Είναι ένας μακρόστενος κοίλος κύλινδρος ανοιχτός και στα δύο άκρα. Φτιάχνεται σε διάφορα μεγέθη

[50] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 189-198
[51] Βλ. https://www.diakonima.gr/2014/10/30/η-φλογέρα-του-βοσκού/ (προσπελ. στις 21/1/2024)

από 15 έως 85 εκατοστά και από διάφορα υλικά όπως καλάμι, ξύλο, μπρούτζο ή σίδερο, κόκκαλο και από πλαστικό.[52]

Στην φλογέρα από καλάμι, το καλάμι πρέπει να είναι ξερό, χωρίς εξογκώματα και όσο πιο ίδιο γίνεται, ισόπαχο και με την ίδια εσωτερική διάμετρο σε όλο του το μήκος. Κόβεται με το ένα άκρο του χωρίς κόμπο και το άλλο με κόμπο. Το μέρος από το οποίο θα φυσάει ο παίκτης, το επιστόμιο, δεν το κόβουν αμέσως μετά τον κόμπο, όπου το καλάμι δεν έχει το ίδιο πάχος και την ίδια εσωτερική διάμετρο που έχει σε όλο το άλλο μήκος του, αλλά λίγο παρακάτω και το λεπταίνουν γύρω-γύρω, πάντα από την έξω μεριά. Το απέναντι άκρο, απ όπου φεύγει ο αέρας, το κόβουν αφήνοντας μέσα τον κόμπο. Τον κόμπο τον ανοίγουν μετά τόσο όσο χρειάζεται ώστε να μην φεύγει εύκολα ο αέρας. Αυτό κάνει πιο ξεκούραστο το φύσημα και βοηθάει στο να ηχούν καλύτερα οι φθόγγοι του οργάνου. Η εσωτερική επιφάνεια πρέπει να είναι λεία και όλες οι τρύπες πρέπει να έχουν την ίδια διάμετρο και απόσταση μεταξύ τους.

Για τις ξύλινες φλογέρες ακολουθούνται παρόμοιες τεχνικές. Παλιότερα συνηθιζόταν πριν ανοίξουν τρύπες για τα δάχτυλα να περνούν τις φλογέρες μέσα σε ένα έντερο προβάτου ή κατσίκας. Το έντερο, που με τον καιρό ξεραινόταν και γινόταν ένα με το ξύλο, όπως και το λάδι ή το βούτυρο, με το οποίο αλείφουν έως σήμερα όλες τις ξύλινες φλογέρες, κρατάει το ξύλο μαλακό και δεν το αφήνει να σκάσει.

Εικόνα 3: Φλογέρα

Ειδική προετοιμασία απαιτεί η κοκάλινη φλογέρα, που φτιάχνεται από το μεσαίο κόκκαλο φτερούγας αετού ή άλλου αρπαχτικού πουλιού. Αφού μαδήσουν τη φτερούγα θάβουν το κόκκαλο στο χώμα για να καθαρίσει από το κρέας και το μεδούλι. Τέλος ανοίγουν τις τρύπες, το τρίβουν με στάχτη για να γίνει λείο ή το βράζουν με στάχτη για να ασπρίσει και το στολίζουν με διάφορα σχέδια.

Με μαλακό φύσημα η φλογέρα δίνει μια σειρά φθόγγων και με την διπλάσια πίεση στο φύσημα δίνει την αμέσως επόμενη οκτάβα. Από εκεί και έπειτα όσο περισσότερη πίεση βάζει στο φύσημα ο οργανοπαίκτης, το όργανο μας δίνει την υπόλοιπη αρμονική στήλη. Η τονικότητα της οργάνου καθορίζεται από το μήκος του. Ο μεγαλύτερο το μήκος της

[52] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 147-149

φλογέρας τόσο χαμηλότερη η τονικότητα της και το αντίθετο. Το τονικό εύρος μια φλογέρας συνήθως είναι δύο οκτάβες και μια πέμπτη.[53]

2.1.4 Ζουρνάς

Ο ζουρνάς (βλ. εικόνα 4)[54] ή καραμούζα ή πίπιζα είναι ένα όργανο τύπου όμποε με διπλό γλωσσίδι. Το μήκος του οργάνου κυμαίνεται στα 22 με 60 εκατοστά και κατασκευάζεται από διάφορα ξύλα όπως: οξιά, κερασιά, καρυδιά, ελιά, μαυρομουριά, κουμαριά, βερικοκιά, μουσμουλιά, σφεντάμι και σπάνια από έβενο. Τους πιο μικρούς ζουρνάδες τους συναντάμε στη δυτική Ρούμελη και τους πιο μεγάλους στη Μακεδονία.

Ο σωλήνας του ζουρνά, συνήθως ελαφρώς κωνικός, καταλήγει σε ένα χωνί την καμπάνα. Τον σωλήνα σήμερα τον τρυπούν με τρυπάνι και παλιότερα με μια λεπτή πυρακτωμένη βέργα. Στην επάνω μεριά του σωλήνα μπαίνει ο κλέφτης που πρέπει να εφαρμόζει καλά για να μην χάνεται καθόλου αέρας στο φύσημα. Στον κλέφτη προσαρμόζουν το κανέλι με την τσαμπούνα. Το κανέλι είναι ένα λεπτό κυλινδρικό σωληνάκι όπου πάνω του δένουν το καλαμένιο διπλό γλωσσίδι, την τσαμπούνα.

Στο παίξιμο του ζουρνά το γλωσσίδι μπαίνει ολόκληρο στο στόμα. Με το φύσημα τα δυο χείλια του γλωσσιδιού πάλλονται και αυτό δημιουργεί τον ήχο. Χαρακτηριστική είναι η τεχνική της ταυτόχρονης εισπνοής και εκπνοής του αέρα, που χρησιμοποιούν οι έμπειροι παίχτες, και λέγεται κυκλική αναπνοή. Ο οργανοπαίχτης δηλαδή καθώς παίζει εισπνέει ταυτόχρονα αέρα από τη μύτη, που αποθηκεύει στην στοματική κοιλότητα, για να τον χρησιμοποιήσει αργότερα αντικαθιστώντας τον με νέο αέρα χωρίς να σταματήσει ούτε στιγμή να φυσάει, δηλαδή να παίζει το όργανο.

Εικόνα 4: Ζουρνάδες

[53] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 147-149
[54] Βλ. https://www.archaiologia.gr/blog/photo/ζουρνάς-μουσείο-ελληνικών-λαϊκών-μου/ (προσπελ. στις 21/1/2024)

Η έκταση της διατονικής κλίμακας που δίνει ο ζουρνάς είναι μια οκτάβα και δύο φθόγγοι. Με δυνατότερο φύσημα και κατάλληλο σφίξιμο των χειλιών ένας έμπειρος ζουρνατζής μπορεί να βγάλει περισσότερους φθόγγους με το όργανο. Το ύψος της τονικής εξαρτάται, όπως και στη φλογέρα, από το μήκος του οργάνου αλλά και από τις διαστάσεις του γλωσσιδιού.

Με τον οξύ διαπεραστικό του ήχο ο ζουρνάς είναι ένα όργανο για ανοιχτό χώρο. Εκεί, στο πανηγύρι ή το γλέντι, η άγρια γοητεία και μαζί γλυκύτητα του ήχου του εκφράζουν περισσότερο ίσως από κάθε άλλο λαϊκό όργανο το ύφος και το ήθος του δημοτικού μέλους της ηπειρωτικής Ελλάδας. Ο ζουρνάς παίζεται πάντα μαζί με το νταούλι. Αυτά τα δύο όργανα αποτελούν το παραδοσιακό οργανικό συγκρότημα της ηπειρωτικής Ελλάδας.[55]

2.1.5 Κλαρίνο

Το κλαρίνο (βλ. εικόνα 5)[56] είναι πνευστό μουσικό όργανο. Στη σημερινή του μορφή εμφανίστηκε το 19ο αιώνα. Το κλαρινέτο κατέχει σήμερα βασική θέση στη συμφωνική ορχήστρα, και ανήκει στην κατηγορία των ξύλινων πνευστών. Πολύ σύνηθες είναι το κλαρινέτο και ως μέλος ορχηστρών της τζαζ. Στην Ελλάδα, όπου επεκράτησε η ονομασία κλαρίνο, αλλά και σε πολλές χώρες των Βαλκανίων, αποτελεί ένα από τα βασικά όργανα της παραδοσιακής μουσικής.

Ως όργανο της Παραδοσιακής μας Μουσικής έρχεται στην Ελλάδα από την Τουρκία, το 1835 . Βασικό όργανο της ηπειρωτικής κομπανίας, ο ρόλος του είναι να στολίζει το τραγούδι με περίτεχνες μελωδίες.

Εικόνα 5: Κλαρίνο

[55] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 162-166

[56] Βλ. https://www.archaiologia.gr/blog/photo/κλαρίνο-μουσείο-ελληνικών-λαϊκών-μου/ (προσπελ. στις 21/1/2024)

Το κλαρίνο έρχεται στην Ελλάδα από την Τουρκία με τους Τουρκόγυφτους γύρω στο 1835. Πρωτοεμφανίζεται στη βόρεια Ελλάδα, την Ήπειρο και τη δυτική Μακεδονία, απ όπου και προχωράει προς τα κάτω. Μαζί, αρχικά με το βιολί και το λαούτο και αργότερα και με το σαντούρι, αποτελούν την κομπανία, το κατεξοχήν λαϊκό μουσικό συγκρότημα. Τα κλαρίνα που χρησιμοποιούν σήμερα οι λαϊκοί οργανοπαίχτες είναι συνήθως σε ντο. Παλιότερα όμως έπαιζαν κλαρίνα σε μι ύφεση όπως και σε σι ύφεση.

Το κλαρίνο αποτελεί τον τελευταίο μεγάλο σταθμό στην πορεία της οργανικής μουσικής στα νεοελληνικά αερόφωνα. Χάρη στις μεγαλύτερες τεχνικές και εκφραστικές του δυνατότητες σε σύγκριση με το ζουρνά το κλαρίνο παίρνει γρήγορα την πρώτη θέση ανάμεσα στα μελωδικά όργανα. Αναγνωρίζεται ως εθνικό όργανο και στα χέρια μεγάλων μουσικών γίνεται το κατεξοχήν εκφραστικό μουσικό όργανο στην ηπειρωτική Ελλάδα.[57]

2.2 Μεμβρανόφωνα

Λέγονται έτσι γιατί ο ήχος τους παράγεται εάν χτυπήσουμε με το χέρι μας ή με κάποιο άλλο μέσο μία μεμβράνη, που είναι στερεωμένη επάνω στο κυρίως σώμα του οργάνου (το ηχείο του.

2.2.1 Τουμπελέκι

Το τουμπελέκι (βλ. εικόνα 6)[58], που λέγεται και ταραμπούκα ή στάμνα, είναι ένα ρυθμικό όργανο που συναντάμε κυρίως στη βόρειο Ελλάδα και στα νησιά του ανατολικού Αιγαίου. Είναι ανοικτό από κάτω και καλυμμένο με τεντωμένο δέρμα από πάνω. Η βάση του είναι συνήθως από μέταλλο.

Παίζεται με τα χέρια κρατημένο συνήθως κάτω από τη μασχάλη ή κρεμασμένο από τον αριστερό ώμο. Το ένα χέρι χτυπά τους ισχυρούς χρόνους του μέτρου και το άλλο τους αδύναμους. Του ισχυρούς προς το κέντρο της δερμάτινης επιφάνειας και τους μη ισχυρούς στην περιφέρεια όπως δηλαδή και στα περισσότερα κρουστά του είδους.

Εικόνα 6: Τουμπελέκι

Το τουμπελέκι παίζεται μαζί με ένα τουλάχιστον μελωδικό όργανο, συνήθως την γκάιντα. Το συναντάμε και με άλλα όργανα, όπως λύρα, τζουρά, φλογέρα, βιολί.[59]

[57] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 199
[58] Βλ. https://www.el-odeio.gr/mathimata-mousikis/alla/mathimata-krouston (προσπελ. στις 21/1/2024)
[59] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 134-135

2.2.2 Νταούλι

Το νταούλι (βλ. εικόνα 7)[60]είναι ένας ξύλινος κύλινδρος, σκεπασμένος στις δύο παράλληλες βάσεις του με δέρμα, τεντωμένο με σκοινί. Είναι ρυθμικό όργανο που παίζεται με δυο ειδικά φτιαγμένα νταουλόξυλα. Φτιάχνεται σε διάφορα μεγέθη: η διάμετρος κάθε δερμάτινης επιφάνειας από 25 εκατοστά έως ένα μέτρο και ύψος από 20 έως 60 εκατοστά. Το μέγεθός του καθορίζεται από την παράδοση κάθε τόπου.

Για να φτιαχτεί ένα νταούλι ετοιμάζεται πρώτα ένας ξύλινος κυλινδρικός σκελετός. Κατόπιν κόβεται στα μέτρα του σκελετού η ξύλινη κυλινδρική επιφάνεια και καρφώνεται πάνω στο σκελετό. Η κυλινδρική επιφάνεια γίνεται σήμερα από ξύλο κοντραπλακέ, ενώ παλιότερα γινόταν από δύο ή τρία κομμάτια ξύλο που ένωναν από μέσα με κόλλα ή πρόκες. Για να δώσουν στο ξύλο το κυλινδρικό σχήμα το βρέχουν με νερό ή το «δουλεύουν» στη φωτιά. Στον έτοιμο ξύλινο σκελετό καρφώνουν δύο σιδερένιους κρίκους απ όπου θα περαστεί αργότερα, όταν το όργανο είναι έτοιμο, το λουρί για να κρεμάσει το νταούλι στον ώμο του ο νταουλιέρης. Στη συνέχεια ανοίγουν μια τρύπα κάπου στη μέση του κυλινδρικού σκελετού για να «ξεθυμένει» ο αέρας, να μη σπάνε δηλαδή τα δέρματα από την έντονη παλμική κίνηση του αέρα μέσα στο νταούλι.[61]

Για τις δύο κυκλικές επιφάνειες χρησιμοποιούνται δέρματα γίδας, τράγου και σπανιότερα προβάτου. Καλά δέρματα λένε οι παλιοί νταουλιέριδες είναι επίσης του λύκου, του γαιδουριού και του σκύλου γιατί λένε είναι «γερά και χωρίς πολλούς πόρους». Η κατεργασία του δέρματος γίνεται με δυο κυρίως τρόπους: αφήνουν το δέρμα να ξεραθεί στον ήλιο ή το αλατίζουν και το κρατούν τυλιγμένο 3-5 μέρες για να το βάλουν μετά σε σβησμένο ασβέστη με νερό για άλλες 3-5 μέρες. Μετά το καθαρίζουν και το λεπταίνουν όσο θέλουν με γυαλί και πολλοί το αλείφουν με λάδι για να κρατιέται μαλακό όταν ξεραθεί. Έπειτα το τεντώνουν και το στερεώνουν πάνω σε δυο ξύλινα στεφάνια. Τα στεφάνια αυτά τα προσαρμόζουν στις δύο βάσεις του ξύλινου κυλινδρικού σκελετού. Τέλος ανοίγουν τρύπες στα δέρματα, γύρω-γύρω στην περιφέρεια, σε ίση απόσταση τη μία με την άλλη, περνούν σχοινί από τις τρύπες του ενός δέρματος στο άλλο και το σφίγγουν δένοντάς το με διάφορους τρόπους.

Το νταούλι παίζεται με δύο ξύλα, ένα στο κάθε χέρι, τα νταουλόξυλα ή τουμπανόξυλα ή νταουλόβεργες. Το ξύλο του αριστερού χεριού, η βέργα ή βίτσα, είναι πολύ λεπτό και ελαφρύ, ενώ του δεξιού, ο κόπανος, είναι χοντρότερο και βαρύτερο και φτιάχνεται σε διάφορα σχήματα και διαστάσεις.

[60] Βλ. https://pagonispercussion.com/product/2871/ (προσπελ. στις 21/1/2024)
[61] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 117-131

Εικόνα 7: Νταούλι με νταουλόξυλα

Όταν φτιάχνουν ένα νταούλι φροντίζουν η μια από τις δύο δερμάτινες βάσεις να είναι 1-2 εκατοστά μεγαλύτερη και το δέρμα της πιο χοντρό σε σύγκριση με την απέναντι βάση. Έτσι η μεγαλύτερη και με χοντρότερο δέρμα επιφάνεια, όπου ο κόπανος χτυπάει τους ισχυρούς χρόνους του μέτρου, δίνει βαρύτερο ήχο, ενώ η απέναντι, μικρότερη και με πιο λεπτό δέρμα επιφάνεια, όπου χτυπάει η βέργα τους αδύναμους χρόνους του μέτρου, δίνει οξύτερο ήχο. Ο νταουλιέρης κουρδίζει το νταούλι με το σφίξιμο του σχοινιού. [62]

2.2.3 Τουμπί

Το τουμπί (βλ. εικόνα 8)[63]είναι ένα μικρό νταούλι με ήχο ακαθόριστης τονικής οξύτητας και το συναντάμε συνήθως στα νησιά. Φτιάχνεται με τα ίδια υλικά και τρόπου που φτιάχνεται το νταούλι και σε διάφορα μεγέθη.

Το τουμπί παίζεται κρεμασμένο από τον αριστερό ώμο ή από τον λαιμό ή κρατημένο κάτω από τη μασχάλη ή πάνω στον αριστερό μηρό. Χτυπιέται στη μια δερμάτινη επιφάνεια με την παλάμη και τα δάχτυλα ή με δυο μικρά ξύλα, τα τουμπόξυλα ή τα λαούδια, όπως λέγονται στη Σαντορίνη. Κουρδίζεται όπως και το νταούλι.

Εικόνα 8: Τουμπί με τουμπόξυλα

Στα νησιά, που το συναντάμε πιο συχνά, παίζεται με την τσαμπούνα ή τη λύρα. Παλιότερα το συναντούσαμε και στη νησιωτική ζυγιά: βιολί, λαούτο και τουμπί.[64]

[62] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 117-131

[63] Βλ. https://elpmousiki.weebly.com/muepsilonmurhobetaalphanuomicronphiomeganualpha.html (προσπελ. στις 21/1/2024)

[64] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 131-132

2.2.4 Ντέφι

Το ντέφι (βλ. εικόνα 9)[65] ή νταιρές είναι ένας ξύλινος κύλινδρος με διάμετρο μεγαλύτερη από το ύψος του σκεπασμένος στη μια μόνο βάση του με δέρμα. Είναι ρυθμικό όργανο με ήχο ακαθόριστης τονικής οξύτητας και παίζεται με τα χέρια.

Κατασκευάζεται όπως το νταούλι, σε διάφορα μεγέθη, με διάμετρο της δερμάτινης επιφάνειας από 20 μέχρι 50 εκατοστά. Το δέρμα, που συνήθως είναι κατσίκας, προβάτου ή λαγού, το στερεώνουν στην άκρη του κυλινδρικού σκελετού με κόλλα, καρφιά ή και τα δύο. Στα περισσότερα ντέφια περνούν γύρω-γύρω στον κυλινδρικό σκελετό, σε ίσες αποστάσεις, μικρά μπρούτζινα ζίλια.[66]

Εικόνα 9: Ντέφια σε διάφορα μεγέθη

Το ντέφι κρατιέται με το ένα χέρι και χτυπιέται με το άλλο. Δυνατά και στο κέντρο του δέρματος παίζονται οι ισχυροί χρόνοι, ενώ προς την περιφέρεια και ελαφρά οι αδύναμοι χρόνοι του μέτρου. Το χτύπημα στη μέση δίνει βαθύτερο και γεμάτο ήχο, ενώ προς την περιφέρεια οξύτερο και πιο στεγνό ήχο.[67]

2.3 Χορδόφωνα

Λέγονται έτσι , γιατί ο ήχος τους παράγεται εάν κάνουμε μια χορδή να ταλαντωθεί με τα δάχτυλα ή με κάποιο άλλο μέσο.

2.3.1 Ταμπουράς

Ο Ταμπουράς (βλ. εικόνα 10)[68], με την γενική έννοια, είναι η ελληνική ονομασία μιας ευρύτερης οικογένειας εγχόρδων μουσικών οργάνων, αλλά δηλώνει και ένα συγκεκριμένο ελληνικό παραδοσιακό όργανο, που ανήκει σ' αυτή την οικογένεια.

---

[65] Βλ. https://www.archaiologia.gr/blog/photo/ντέφι-μουσείο-ελληνικών-λαϊκών-μουσι/ (προσπελ. στις 21/1/2024)
[66] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 132-133
[67] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 132-133
[68] Βλ. https://www.melantheio.webnode.gr/καθηγητές/laiko-paradosiako/tampoyras (προσπελ. στις 21/1/2024)

Ο ταμπουράς γενικά, είναι ένα έγχορδο μουσικό όργανο με μακρύ χέρι, απόγονος της αρχαιοελληνικής πανδούρας και πρόγονος πανομοιότυπων λαούτων (όπως για παράδειγμα το τούρκικο σάζι), καθώς θεωρείται όργανο αναβίωσης κυρίως στα βυζαντινά χρόνια.

Την ονομασία ταμπουράς χρησιμοποιεί από πολύ παλιά ο ελληνικός λαός για μια σειρά νυκτών οργάνων της οικογένειας του λαούτου, ανεξάρτητα από τις διαστάσεις, τον αριθμό των χορδών και το κούρδισμα. Τα όργανα αυτά έχουν τα παρακάτω κοινά μορφολογικά χαρακτηριστικά: μικρό αχλαδόσχημο ηχείο, μακρύ, λεπτό και ίσιο ως το τέλος μπράτσο, με κινητούς ή μόνιμους μπερντέδες, κλειδιά απ τα πλάγια και από μπροστά προς τα πίσω και χορδές που ακουμπούν σε κινητό καβαλάρη και δένονται σε ένα ή περισσότερα κουμπιά, στερεωμένα στο ηχείο, αμέσως μετά το καπάκι. Παίζονται με πένα και παλιότερα τα πιο μικρά με δάχτυλα.[69]

Πέρα από τη γενική ονομασία ταμπουράς, τα όργανα αυτά ανάλογα με το μέγεθος, τον αριθμό των χορδών και το κούρδισμα είναι γνωστά και με τις ονομασίες σάζι, μπουζούκι, μπαγλαμάς, μπουλγκαρί κτλ. Οι ονομασίες αυτές δεν αντιπροσωπεύουν στον ελλαδικό χώρο ένα συγκεκριμένο όργανο με αυστηρά καθορισμένες διαστάσεις, αριθμό χορδών και κούρδισμα.

Εικόνα 10: Ταμπουράς

Για την κατασκευή των λαουτοειδών αυτών ισχύει ότι αναφέρουμε για το λαούτο. Προσθέτουμε μόνο ότι το ηχείο είναι είτε σκαφτό είτε με ντούγες και ότι ενώ διατηρεί γενικά την αχλαδόσχημη μορφή του, παρουσιάζει μια μεγάλη μορφολογική ποικιλία.

Ο ταμπουράς που παιζόταν παλιότερα συνήθως μόνος του, είναι ένα όργανο με λεπτό και αδύναμο σχετικά ήχο, κατάλληλο για συνοδεία τραγουδιού σε κλειστό χώρο. Στον ταμπουρά η μελωδία παιζόταν συνήθως στην πρώτη, ψηλότερη χορδή, ενώ ταυτόχρονα τη

[69] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 207-210

συνόδευαν οι άλλες ανοιχτές χορδές σαν ένα είδος ίσου τονικής ή πέμπτης ή τονικής και πέμπτης μαζί. Με τον καιρό η συνοδεία αυτή εξελίσσεται σε συνηχήσεις, που τελικά παίρνουν τη μορφή της αρμονικής συνοδείας με βάση τη συγκερασμένη κλίμακα και την αρμονία της δυτικής μουσικής.[70]

2.3.2 Μαντολίνο

Το Μαντολίνο (βλ. εικόνα 11)[71] είναι ένα έγχορδο νυκτό μουσικό όργανο. Γεννήθηκε λίγο πριν το τέλος του 17ου αιώνα. Είναι η τελειοποίηση της Mandola ή Mantola ενός οργάνου που χρονολογείται από τον μεσαίωνα μιας και το όνομά του βεβαιώνεται με μαρτυρίες από το 1210. Είναι βέβαιο ότι πολύ λίγα από τα σημερινά όργανα μουσικής μπορούν να «καυχηθούν» για μια τόσο παλιά προέλευση.[72]

Εικόνα 11: Μαντολίνο

2.3.3 Λαούτο

Το λαούτο ή λαγούτο (βλ. εικόνα 12)[73], είναι έγχορδο όργανο, που στην ελληνική παραδοσιακή μουσική χρησιμοποιείται κυρίως σαν συνοδεία σε βιολί, λύρα ή άλλα όργανα. Το λαούτο αποτελεί σύνθεση στοιχείων από την αρχαιοελληνική πανδούρα (μακρύ χέρι). Συγγενεύει με το ούτι αλλά έχει μεγαλύτερο μπράτσο. Κουρδίζεται μι λα ρε σολ, από κάτω προς τα πάνω.

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα το λαούτο κατασκευαζόταν σε τρία μεγέθη. Σήμερα έχει επικρατήσει το μεσαίο μέγεθος. Και αυτό όμως διαφέρει από κατασκευαστή σε κατασκευαστή, αν και οι διαφορές είναι μικρές.

---

[70] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 207-210

[71] Βλ. https://www.eleftheriaonline.gr/local/politismos/item/103442-i-kalamata-gnorise-to-mantolino (προσπελ. στις 21/1/2024)

[72] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 255-256

[73] Βλ. https://www.archaiologia.gr/blog/photo/58570-2/ (προσπελ. στις 21/1/2024)

Πρώτου μεγέθους λαούτο, μεγαλύτερο στο μάκρος, το φάρδος και το βάθος, σε σύγκριση με όλα τα άλλα που παίζονται και κατασκευάζονται στην Ελλάδα, είναι το κρητικό λαούτο. Για την κατασκευή του χρησιμοποιούν ξύλα σκληρά για το σκάφος όπως έβενο, παλίσανδρο, σφένδαμο, μαόνι, καρυδιά και άλλα. Για το μπράτσο φλαμούρι ή άλλο μαλακό ξύλο και για το καπάκι χρησιμοποιείτε λευκή ξυλεία όπως πεύκο. Η κατασκευή του σκάφους γίνεται με τη βοήθεια ενός ξύλινου καλουπιού. Στο επάνω μέρος του καλουπιού βιδώνεται προσωρινά ένας τριγωνικός ντάκος. Πάνω στον ντάκο στερεώνονται οι ντούγες. Στη μέση του ντάκου προσαρμόζουν τη ντουγομάνα και έπειτα τις άλλες ντούγες, μια δεξιά, μια αριστερά, κολλώντας τις πάνω στο ντάκο και μεταξύ τους με κόλλα. Για να κυρτώσουν και να πάρουν οι ντούγες το σχήμα του καλουπιού τις σιδερώνουν την ώρα που τις κολλάνε με ένα ειδικό σίδερο. Παλιότερα ένα σκάφος είχε από 27 μέχρι 33 ντούγες, ενώ σήμερα μέχρι 23. Η κατασκευή του σκάφους συμπληρώνεται κολλώντας γύρω-γύρω τα λεγόμενα πλαϊνά και στο κάτω μέρος του σκάφους, εκεί του συναντιούνται οι ντούγες, την κολλάντζα. Από το ίδιο ξύλο με τις ντούγες, τα πλαϊνά και η κολλάντζα βοηθούν να συγκρατιούνται οι ντούγες στα ακριανά σημεία του σκάφους.

Εικόνα 12: Λαούτο

Το καπάκι ίσιο ή λίγο κυρτό κατασκευάζεται συνήθως από πεύκο. Μια λεπτή σανίδα πεύκο σκίζεται εγκάρσια και τα δυο αυτά φύλλα, το ένα δίπλα στο άλλο αποτελούν το καπάκι. Για να κολλήσουν τα δύο φύλλα τα προσαρμόζουν σε ένα καλούπι και τα στερεώνουν από μέσα με εφτά καμάρια.

Ο λαουτιέρης παίζει το όργανο καθισμένος ακουμπώντας το ηχείο του οργάνου στο στήθος και στο πόδι του. Ο ήχος του λαούτου παράγεται με το χτύπημα των χορδών από την πένα. Την πένα, με την ουρά της ανάμεσα στο δείκτη και το μεσαίο δάχτυλο, ο λαουτιέρης την κρατάει με τον αντίχειρα και το δείκτη.[74]

[74] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 210-254

2.3.4 Ούτι

Το ούτι (βλ. εικόνα 13)[75] έχει μεγάλο αχλαδόσχημο ηχείο, κοντό και φαρδύ μανίκι χωρίς μπερντέδες, κεφάλι που σχηματίζει σχεδόν ορθή γωνία με το μανίκι και κλειδιά από τα πλάγια και παίζεται με πένα. Έχει συνήθως πέντε διπλές χορδές κουρδισμένες κατά τετάρτες, εκτός από την πιο μπάσα χορδή που κουρδίζεται σε διάστημα τόνου από την επόμενη. Στην κατασκευή του ακολουθεί την ίδια διαδικασία με το λαούτο. [76]

Εικόνα 13: Ούτι

Ούτι έπαιζαν αποκλειστικά οι Έλληνες της Μικράς Ασίας και της Κωνσταντινούπολης αγνοώντας το ελληνικό λαούτο με το μακρύ μανίκι. Μετά την καταστροφή του 1922 και την ανταλλαγή πληθυσμών, το ούτι χρησιμοποιήθηκε και στον ελλαδικό χώρο περισσότερο σε μικρασιατικά γλέντια και σε συγκροτήματα που έπαιζαν πιο πολύ τούρκικη μουσική.

2.3.5 Λύρα

Η λύρα (βλ. εικόνα 14)[77] είναι ένα έγχορδο μουσικό όργανο, γνωστό για τη χρήση του στην Κλασική Αρχαιότητα. Σύμφωνα με τη μυθολογία η πρώτη λύρα κατασκευάστηκε από το Θεό Ερμή και ήταν δώρο προς το Θεό Απόλλωνα ώστε εκείνος να τον συγχωρήσει γα την κλοπή των βοδιών του. Αποτελούταν από καβούκι χελώνας και χορδές από τα εντόσθια ζώων. Κατά την Ελληνική και Ρωμαϊκή Κλασική Αρχαιότητα συνοδευόταν με απαγγελία στίχων. Η λύρα της κλασικής αρχαιότητας είναι παρόμοια σε εμφάνιση με μικρή άρπα, αλλά με ορισμένες διαφορές. Αποτελούνταν από το αντηχείο, τους δύο βραχίονες και το ζυγό. Παιζόταν με τα χέρια με χρήση πένας, σαν κιθάρα ή σαντούρι, και όχι σαν άρπα.

Η σύγχρονη λύρα έχει αχλαδόσχημο ηχείο και κοντό μπράτσο, χωρίς μπερντέδες, κλειδιά από πίσω προς τα μπρος, καβαλάρη, τρεις μονές χορδές στερεωμένες στο άκρο του ηχείου ή στο χτένι και παίζεται με δοξάρι.

---

[75] Βλ. https://www.tovima.gr/2022/11/16/culture/to-outi-stin-ellada-okto-deksiotexnes-sto-megaro-mousikis-athinon/ (προσπελ. στις 21/1/2024)

[76] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 255

[77] Βλ. https://www.archaiologia.gr/blog/photo/λύρα-μουσείο-ελληνικών-λαϊκών-μουσικ/ (προσπελ. στις 21/1/2024)

Για το σκάφος, το μπράτσο και το κεφάλι, που γίνονται από μονοκόμματο ξύλο, χρησιμοποιείται μουριά, κισσός, αγριαχλαδιά κ.α. Για το καπάκι χρησιμοποιείτε συνήθως λευκή ξυλεία όπως πεύκο.[78]

Εικόνα 14: Λύρα και δοξάρι με κουδούνια

Το σκάφος της λύρας δεν φτιάχνεται με ντούγες, όπως το λαούτο, αλλά είναι πάντα σκαφτό και για αυτό το σκοπό χρησιμοποιούνται μικρά κοφτερά μαχαίρια και κοπίδια. Το πάχος της, από τρία χιλιοστά έως ένα εκατοστό, δεν είναι πάντα ίδιο σε όλη της την έκταση. Γύρω-γύρω το σκάφος είναι πιο λεπτό και στο βάθος χοντρότερο. Παλιότερα άνοιγαν στο πίσω μέρος μια μικρή τρύπα διαμέτρου δύο χιλιοστών για καλύτερο ηχητικό αποτέλεσμα. «Η λύρα ξεφωνίζει καλύτερα», με αυτόν τον τρόπο, υποστηρίζουν οι παλιοί λυράρηδες.

Για το μπράτσο δεν υπάρχει κάτι ιδιαίτερο για να αναφερθεί. Αντίθετα, το καπάκι με τις δύο συμμετρικές τρύπες για ηχείο, ίσιο ή κυρτό, είναι η μεγάλη έγνοια του κατασκευαστή. Το ξύλο αυτό πρέπει να είναι καλά ξεραμένο χωρίς ρόζους και με ίσια, πυκνά νερά. Το πάχος τους περιορίζεται σε λίγα χιλιοστά και είναι το ίδιο σε όλη του την έκταση. Τα τρία κλειδιά φτιάχνονται σε διάφορα μεγέθη και σε ποίκιλα σχήματα. Πάνω τους τυλίγονται οι χορδές, που ακουμπούν πάνω στον καβαλάρη και δένονται στο άλλο άκρο της λύρας, είτε στην ειδική για αυτό το σκοπό προέκταση του σκάφους είτε στον χορδοδέτη φτιαγμένο από σκληρό ξύλο ή κόκκαλο.

Η ψηλότερη χορδή λέγεται καντίνι, η μεσαία λέγεται μεσακή και η χαμηλότερη χορδή λέγεται μπάσα. Παλιότερα οι χορδές της λύρας ήταν εντέρινες και συνήθιζαν να προσθέτουν μια έως τρεις συμπαθητικές χορδές. Τυλιγμένες σε ισάριθμα πρόσθετα κλειδιά, δίπλα στα τρία κύρια κλειδιά της λύρας, περνούσαν μέσα από τρύπες ανοιγμένες στον καβαλάρη, κάτω από τις κύριες χορδές και δένονταν στο άκρο του οργάνου όπως οι τρεις κύριες χορδές. Ήταν συνήθως κουρδισμένες σε ταυτοφωνία με τις τρεις κύριες χορδές ή μια οκτάβα χαμηλότερα και ηχούσαν όταν ηχούσαν και οι κύριες χορδές λόγο του συντονισμού.

Το δοξάρι της λύρας μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν κυρτό, φτιαγμένο από διάφορα ξύλα και σε διάφορα μεγέθη από 45 έως 55 εκατοστά. Είχε τρίχες από ουρά αλόγου και κουδουνάκια, τα γερακοκούδουνα, κρεμασμένα στο ξύλο. Με την κίνηση του δοξαριού,

[78] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 256-271

τα κουδουνάκια ηχούσαν συνοδεύοντας ρυθμικά την μελωδία της λύρας. Τις τρίχες τις στερέωναν στις άκρες του δοξαριού και τις έτριβαν με ρετσίνι και λιβάνι για να παίζουν. Σήμερα οι περισσότεροι λυράριδες χρησιμοποιούν δοξάρι βιολιού.

Η λύρα παίζεται ακουμπισμένη πάνω στον αριστερό μηρό ή ανάμεσα στα πόδια και κουρδίζεται κατά πέμπτες.

2.3.6 Κεμετζές

Με το όνομα κεμετζές (αρσενικό) (βλ. εικόνα 15)[79], ή κεμεντζέ (θηλυκό) εννοούνται η Ποντιακή αλλά & η Πολίτικη λύρα, όνομα που κατά τους ερευνητές πιθανότερα να προέρχεται από την περσική λέξη «καμάτσια» που ως είδος λύρας εμφανίσθηκε στη Β. Περσία τον 10ο αιώνα (μ.Χ.), χωρίς να παραγνωρίζεται η πιθανότητα να προέρχεται από την αρχαία ελληνική λέξη κέλης (= σκάφος) ή το ρήμα κέλομαι (= παροτρύνω) με μετάπτωση του λ σε μ.[80]

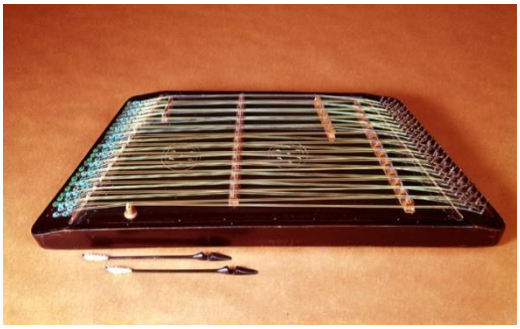
Εικόνα 15: Κεμετζές

2.3.7 Σαντούρι

Το σαντούρι (βλ. εικόνα 16)[81] είναι έγχορδο κρουστό επίπεδο μουσικό όργανο. Το όνομά του προέρχεται εκ της ελληνικής λέξεως ψαλτήριον μέσω της περσικής γλώσσας σαντούρ.

Πρόκειται για αρχαίο μουσικό όργανο που επινοήθηκε πιθανόν στη Περσία από την οποία και διαδόθηκε τόσο προς την Ινδία και την Κίνα, όσο και δυτικά στη Μέση Ανατολή και τη Βαλκανική. Κατασκευάζεται συνηθέστερα από ξύλο καρυδιάς. Έχει σχήμα τραπεζοειδές επί του οποίου φέρονται οριζοντίως και επάλληλα 72 μεταλλικές χορδές, ανά τρεις για κάθε φθόγγο, αποδίδοντας έτσι 23 νότες, με τις μεγαλύτερες σε μήκος χορδές στο κάτω μέρος και τις μικρότερες στο άνω.[82]

[79] Βλ. https://www.alepou.com.gr/proionta/yliko/ksilo/kemetzes/ (προσπελ. στις 21/1/2024)
[80] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 271-274
[81] Βλ. https://www.archaiologia.gr/blog/photo/σαντούρι-μουσείο-ελληνικών-λαϊκών-μο/ (προσπελ. στις 21/1/2024)
[82] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 294-296

Εικόνα 16: Σαντούρι

Το σαντούρι χρησιμοποιείται κυρίως στην παραδοσιακή μουσική της Ελλάδας και άλλων χωρών της Εγγύς Ανατολής.

2.3.8 Κανονάκι

Το Κανονάκι (ονομασία που προέρχεται από τον κανόνα –το πειραματικό μονόχορδο του Πυθαγόρα) (βλ. εικόνα 17)[83] είναι γνωστό στην Ελλάδα από την αρχαιότητα ως τρίγωνο ή επιγόνειο και τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία ως ψαλτήρι.[84]

Εικόνα 17: Κανονάκι

Είναι νυκτό όργανο, με εντέρινες χορδές, παίζεται με δύο πένες που προσδένονται με μεταλλικές δακτυλήθρες στους δείκτες των δύο χεριών. Σε κάθε χορδή, κινητοί καβαλάρηδες υψώνουν τους φθόγγους σύμφωνα με τα μικροδιαστήματα της παραδοσιακής μουσικής κλίμακας όπου κινείται ο οργανοπαίκτης.

2.4 Ιδιόφωνα

Λέγονται έτσι όσα όργανα δεν έχουν μεμβράνες ή χορδές, αλλά ο ήχος παράγεται εάν χτυπήσουμε απευθείας το ίδιο το ηχείο του οργάνου.

2.4.1 Ζίλια

Τα ζίλια (βλ. εικόνα 18)[85] που λέγονται επίσης και τσίγκλες, σαχάνια ή σαχανάκια, είναι μικρά μεταλλικά κύμβαλα. Αποτελούνται από δύο στρόγγυλους δίσκους ελαφρά κοίλους,

[83] Βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Κανονάκι (προσπελ. στις 21/1/2024)
[84] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 293-294
[85] Βλ. https://www.pneumatikomes.blogspot.com/2013/02/blog-post_15.html (προσπελ. στις 21/1/2024)

συνήθως σιδερένιους ή μπρούτζινους, με μια μικρή τρύπα ο καθένας στη μέση. Από κάθε τρύπα περνιέται και στερεώνεται με κόμπο στο μέσα μέρος του δίσκου ένας σπάγκος. Από τους σπάγγους αυτούς κρατιούνται τα ζίλια, ένα στο κάθε χέρι, όταν παίζονται. Ο ήχος τους δεν έχει καθορισμένο τονικό ύψος.

Οι διαστάσεις στα ζίλια ποικίλλουν. Υπάρχουν μεγάλα, πιο παχιά με έντονο βαθούλωμα και άλλα μικρότερα, πιο λεπτά και μόλις βαθουλωμένα ζίλια. Τα πρώτα όπως είναι λογικό δίνουν βαθύτερο, πιο χαμηλό τονικά ήχο, ενώ τα δεύτερα πιο ψιλό τονικά και λαμπρό ήχο. Συνήθως τα συναντάμε με διάμετρο γύρο στα 6-8 εκατοστά, ενώ πιο σπάνια στα 12-14 εκατοστά.[86]

Εικόνα 18: Ζίλια σε διάφορα μεγέθη

Καλά ζίλια θεωρούνται όσα έχουν καθαρό, ομοιογενή και δυνατό ήχο. Για να το πετύχουν αυτό οι κατασκευαστές λεπταίνουν την περιφέρεια των δίσκων. Δεν υπάρχει συγκεκριμένος κανόνας ούτε αποκρυσταλλωμένες αναλογίες. Πάνω στη δουλειά οι κατασκευαστές βρίσκουν πόσο θα σφυρηλατήσουν ή θα λιμάρουν τα ζίλια μέχρι να φτάσουν στο ηχητικό αποτέλεσμα που επιθυμούν.

Τα ζίλια χτυπιούνται μεταξύ τους ελαφρά με ελεύθερο και μαλακό τον καρπό του χεριού. Κάθε χτύπημα όμως, ιδιαίτερα στις γρήγορες μελωδίες, δεν είναι πάντα μετωπικό. Είναι περισσότερο ένα πολύ γρήγορο τρίψιμο μεταξύ των δύο δίσκων.

Τα ζίλια είναι κατεξοχήν ρυθμικό συνοδευτικό όργανο και τα συναντάμε μαζί με άλλα λαικά όργανα σε: δυτική Κρήτη μαζί με ασκομαντούρα, στη Μακεδονία με γκάιντα και στα νησιά μαζί με το βιολί. Κυρίως όμως τα ζίλια όπως και το τρίγωνο χρησιμοποιούνταν από παιδιά για να συνοδεύουν το τραγούδι τους όταν έλεγαν τα κάλαντα.

2.4.2 Ποτηράκια

Τα μουσικά ποτηράκια (βλ. εικόνα 19)[87] είναι ένα απλό, αυτοσχέδιο ρυθμικό όργανο. Είναι χοντρά, χωρίς πόδι, όπως αυτά του ούζου. Όταν δεν υπάρχουν μουσικά όργανα, με δύο

[86] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 51-53
[87] Βλ. https://www.whynik.gr/2023/06/blog-post_20.html (προσπελ. Στις 12/05/2024)

τέτοια ποτηράκια στο κάθε χέρι, συνοδεύουν ρυθμικά το τραγούδι χτυπώντας τα μεταξύ τους. Το ένα χέρι χτυπάει τους δυνατούς χρόνους του μέτρου και το άλλο τους αδύναμους.[88]

Εικόνα 19: Μουσικά ποτηράκια

2.4.3 Κουτάλια

Τα μουσικά κουτάλια (βλ. εικόνα 20)[89] κατασκευάζονται από ξύλο. Ο ήχος είναι πιο καθαρός όταν το ξύλο από το οποίο φτιάχνονται είναι σκληρό. Χρησιμοποιήθηκαν περισσότερο από τους Έλληνες της Μικράς Ασίας και τους νησιώτες. Συνοδεύουν ρυθμικά τους αντικριστούς χορούς και πιο συχνά παίζονται από γυναίκες. Για το παίξιμό τους απαιτείται ιδιαίτερη δεξιοτεχνία. Τα δάχτυλα πρέπει να είναι ελεύθερα και ευκίνητα. Στο δεξί χέρι κρατιούνται δύο κουτάλια με το κοίλο μέρος προς τα έξω και χτυπιούνται μεταξύ τους στην ανοιχτή παλάμη του αριστερού χεριού ή πάνω στον μηρό. Η δυσκολία δεν είναι τόσο στο να χτυπήσει το ένα κουτάλι το άλλο, αλλά στο να επιστρέψει γρήγορα στην αρχική του θέση, έτοιμο να χτυπήσει πάλι. Το ένα κουτάλι μένει πάντα σταθερό στη θέση του και το άλλο χτυπάει. Η πρώτη κίνηση δίνεται με το άνοιγμα και το κλείσιμο των δαχτύλων. Η δεύτερη κίνηση δίνεται από την αντίσταση που βρίσκει το κουτάλι χτυπώντας πάνω στην παλάμη ή στο πόδι.[90]

Εικόνα 20: Μουσικά κουτάλια

[88] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 94

[89] Βλ. https://www.rihardos.gr/el/koytalia_toyrkias_makria_tetrada.html?skr_prm=WyIzMjg5ZWQ0Ni1mMmZhLTRlZTktYTg2ZC1lYWZkYjMzYTE4MGUiLDE3MTU1MTMxOTQwNTYseyJhcHBfdHlwZSI6IndlYiIsImNwIjoiYiIsInRhZ3MiOiIifV0 (προσπελ. στις 12/05/2024)

[90] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 93

2.4.4 Κομπολόι

Το κομπολόι (βλ. εικόνα 21)[91] κρεμασμένο από κάποιο κουμπί του γυλέκου, κρατιέται τεντωμένο με το ένα χέρι, ενώ το άλλο τρίβει τις χάντρες με το χείλος ενός ποτηριού. Με αυτόν τον τρόπο παλιότερα συνοδευόταν το τραγούδι όταν δει υπήρχε συνοδεία οργάνων. Οι χάντρες του κομπολογιού που ποικίλλουν σε διαστάσεις και αριθμό φτιάχνονται από διάφορα υλικά όπως: κεχριμπάρι, γυαλί, ξύλο, κουκούτσια καρπών κτλ.[92]

Εικόνα 21: Διάφορα κομπολόγια

[91] Βλ. https://joy.com.gr/product/kompologia-no-90/ (προσπελ. 12/05/2024)
[92] Βλ. Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, σ. 94-95

3. Παράδοση στην μοντέρνα μουσική σκηνή

3.1 Villagers of Ioannina City

Εικόνα 22: Villagers of Ioannina City

Οι Villagers of Ioannina City (βλ. εικόνα 22)[93] είναι ένα από τα διασημότερα ελληνικά συγκροτήματα με καταγωγή απ' τα βουνά της Ηπείρου. Είναι βαθειά επηρεασμένοι από την ελληνική φύση και αναμιγνύουν το ξεχωριστό τους βαρύ ψυχεδελικό ροκ ύφος με ηχοχρώματα από παραδοσιακά όργανα όπως την ασκομαντούρα, διάφορους αυλούς, το κλαρίνο και το ντιντζεριντού.[94]

Με την εμπνευσμένη τους ανάμιξη μεταξύ Black Sabbath[95] και Tool[96] με τα παραδοσιακά όργανα και τις παραδοσιακές μουσικές κλίμακες από το πλούσιο ελληνικό παρελθόν, κατάφεραν να δημιουργήσουν ένα μείγμα που έκανε εντύπωση τόσο στον Ελλαδικό χώρο όσο και παγκόσμια.

Ο κόσμος έχει συνδυάσει την παραδοσιακή μουσική με μια συγκεκριμένη κουλτούρα, (με αρνητικό πρόσημο) *αλλά δεν σημαίνει ότι είναι έτσι. Η παράδοση και παραδοσιακή μουσική έχει πολλές πλευρές και δεν σημαίνει ότι θα μείνει έτσι όπως τη φανταζόμαστε για πάντα.*[97]

Από την δημοσίευση του πρώτου τους άλμπουμ «Ρίζα» το 2014 έχουν παίξει συναυλίες σε όλη την Ελλάδα και σε πολλές Ευρωπαϊκές χώρες όπως Βερολίνο, Άμστερνταμ, Βαρκελώνη, Λονδίνο κ.α. Τα τελευταία χρόνια εμφανίζονται σε προσεκτικά επιλεγμένες

[93] Βλ. http://mixingroots.net/?portfolio-item=villagers-of-ioannina-city-v-i-c (προσπελ. στις 21/1/2024)

[94] Το ντιντζεριντού είναι πνευστό μουσικό όργανο που αναπτύχθηκε από ιθαγενείς της βόρειας Αυστραλίας. Η κατασκευή του χρονολογείται πριν από 1000 με 1500 χρόνια και σήμερα η χρήση του έχει εξαπλωθεί παγκοσμίως. Αν και ξύλινο, ταξινομείται από τους μουσικολόγους ως χάλκινο πνευστό. Έχει σχήμα κυλίνδρου και μήκος από ένα μέχρι τρία μέτρα. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Ντιντζεριντού. (προσπελ. στις 21/1/2024)

[95] Οι Black Sabbath είναι βρετανικό heavy metal συγκρότημα που ιδρύθηκε το 1968 στο Μπέρμιγχαμ. Θεωρούνται οι δημιουργοί του μουσικού αυτού είδους. Γνώρισαν πολύ μεγάλη επιτυχία τη δεκαετία του 70' και του 80', ενώ έχουν πουλήσει περισσότερους από εβδομήντα εκατομμύρια δίσκους παγκοσμίως. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Black_Sabbath (προσπελ. στις 21/1/2024)

[96] Οι Tool είναι αμερικανικό ροκ συγκρότημα από το Λος Άντζελες της Καλιφόρνια που δημιουργήθηκε το 1989. Είναι δύσκολο να καταταγούν σε ένα συγκεκριμένο μουσικό είδος με τη μουσική τους να βρίσκεται στα σύνορα της ροκ και της μέταλ. Στις Ηνωμένες Πολιτείες οι πωλήσεις τους έχουν ξεπεράσει τα εννιά εκατομμύρια δίσκους. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Tool (προσπελ. στις 21/1/2024)

[97] Απόσπασμα από τη συνέντευξη των Villagers of Ioannina City στο κανάλι Provocateur στο Youtube (λεπτό 2:21). Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://www.youtube.com/watch?v=qo84n78DC6w (προσπελ. στις 21/1/2024)

συναυλίες στην Ελλάδα. Ξεχωρίζουν οι συναυλίες στην Αθήνα το 2015 και 2019 με πάνω από 6000 θεατές η καθεμιά. Στο ενεργητικό τους έχουν 2 άλμπουμ.

Στην κιθάρα και στα φωνητικά είναι ο Άλεξ Καραμέτης, στο μπάσο ο Άκης Ζώης, στα τύμπανα ο Άρης Γιαννόπουλος, στο κλαρίνο, φωνητικά και διάφορα πνευστά είναι ο Κωνσταντής Πιστιόλης και ο Κωνσταντίνος Λάζος.

3.2 Social Waste

Εικόνα 23: Social Waste

Οι Social Waste (βλ. εικόνα 23)[98] χαρακτηρίζουν την μουσική τους ως *Χιπ Χοπ της Μεσογείου*. Έχει τη ρυθμική απαγγελία στίχου που είναι μέρος της κουλτούρας του χιπ χοπ, συνοδεύεται όμως από ζωντανή μουσική η οποία έχει μεσογειακά χαρακτηριστικά και παίζεται από όργανα της λεκάνης της Μεσογείου.[99] Χρησιμοποιούν λαούτο, ασκομαντούρα, λύρα και άλλα παραδοσιακά όργανα της μεσογείου. Οι θεματικές τους όμως είναι παγκόσμιες.

Οι Social Waste ξεκίνησαν το 1999 στο Ηράκλειο της Κρήτης. Οι 17 ετών τότε μαθητές τράβηξαν την προσοχή των Active Member με τους οποίους στην συνέχεια συνεργάστηκαν στα πλαίσια της ομάδας παραγωγής τους.[100] Εμφανίστηκαν σε πολλές μουσικές σκηνές μέχρι το 2006 όπου αποφάσισαν να κάνουν μια παύση.

Το 2013 εμφανίζονται ξανά με προσθήκη δύο νέων μελών, του Χρήστου και του Γιώργη Νίκα (Αντίποινα).[101] Σήμερα συνεχίζουν να κάνουν αυτό που έμαθαν μικροί οργώνοντας την Ελλάδα, παίζοντας σε πολλές μουσικές σκηνές και φεστιβάλ, στηρίζοντας αυτοοργανωμένα πολιτικά κινήματα και χτίζοντας το κοινό τους χωρίς ατζέντηδες.

Η καινοτομία τους είναι ότι εισήγαγαν παραδοσιακά όργανα του ευρύτερου μεσογειακού πολιτισμού χωρίς να αναπαράγουν «μουσειακά» παραδοσιακά μοτίβα με δικές τους μελωδίες

[98] Βλ. https://www.efsyn.gr/nisides/346908_social-waste-oi-akrodexioi-den-tha-perasoyn (προσπελ. στις 21/1/2024)

[99] Το χιπ χοπ είναι καλλιτεχνικό ρεύμα που σχηματίστηκε στα τέλη της δεκαετίας του 70' από του Αφροαμερικανούς και Πουερτορικανούς του νοτίου Μπρονξ της Νέας Υόρκης. Έγινε ευρύτερα γνωστό στα τέλη της δεκαετίας του 80', ενώ από το 2000 και μετά είναι το πιο δημοφιλές είδος μουσικής στον κόσμο. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Χιπ_χοπ (προσπελ. στις 21/1/2024)

[100] Οι Active Member ελληνικό χιπ χοπ συγκρότημα, γνωστό για την πολιτικού περιεχομένου στιχουργική του. Πρόκειται για το συγκρότημα που κυκλοφόρησε τον πρώτο ελληνικό χιπ χοπ δίσκο τη δεκαετία του 90'. Δημιουργήθηκαν το 1992. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Active_Member (προσπελ. στις 21/1/2024)

[101] Οι Αντίποινα είναι ελληνικό χιπ χοπ συγκρότημα που δημιουργήθηκε το 1998 από τον Γιώργο Νίκα και τον Νίκο Παπουτσή. Έχουν κυκλοφορήσει τρεις δίσκους δικής τους παραγωγής. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://www.hiphopistas.weebly.com/alphanutauiotapiomicroniotanualpha.html (προσπελ. στις 21/1/2024)

και ρυθμούς συνδυάζοντάς τους με τον κοινωνικοπολιτικό στίχο και το δυναμισμό του χιπ-χοπ. Ρίμες-μαχαίρι, δυναμική σκηνική παρουσία, υπό τους ήχους λαούτου, ασκομαντούρας, αρχαίας λύρας και άλλων οργάνων της Μεσογείου. Οι στίχοι τους αναφέρονται σε ποιητές και λογοτέχνες του κόσμου, καθώς και στην κοινωνικοπολιτική κατάσταση στην Ελλάδα, τη Μεσόγειο και ολόκληρο τον κόσμο.

Έχουν εμφανιστεί σε πολλές μουσικές σκηνές, φεστιβάλ και αυτοοργανωμένους χώρους σε όλη την Ελλάδα και το εξωτερικό. Έχουν έντονη ακτιβιστική δράση και συχνά δίνουν ομιλίες σχετικά με την κοινωνικοπολιτική διάσταση του χιπ-χοπ, ενώ στο ενεργητικό τους σήμερα έχουν 5 δίσκους.

3.3 Thrax Punks

Εικόνα 24: Thrax Punks

Ανάμιξη της παραδοσιακής μουσικής της βόρειας Ελλάδας με το punk.[102] Οι Thrax Punks (βλ. εικόνα 24)[103] είναι ένα μουσικό συγκρότημα από τη Θράκη και ο ήχος τους επεξεργάζεται διάφορα μουσικά στοιχεία. Τα παραδοσιακά τραγούδια, που εμπεριέχουν τόση αυθεντικότητα στις μελωδίες και τους στίχους τους, είναι αδύνατο να μην μείνουν ανεξίτηλα στο χρόνο. Κάθε γενιά προσαρμόζει τη δική της προοπτική σε αυτά και τα περνάει στην επόμενη. Έτσι κάνουν και οι Thrax Punks με βασικά τους όργανα την τσαμπούνα, το νταούλι και την ηλεκτρική κιθάρα. Μέσα από τα ηχοχρώματά τα τους κανείς μπορεί να ταξιδέψει σε παλιότερους καιρούς, ιστορίες και συναισθήματα, τόσο διαχρονικά όπου παρελθόν, παρόν και μέλλον μοιάζουν να είναι ένα. Αυτό ακριβώς αντανακλά το ομώνυμο τους άλμπουμ που κυκλοφόρησαν το 2019.

Οι Thrax Punks είναι οι Γιώργος Σταυρίδης (νταούλι, φωνή), Βάιος Χαροκοπίδης (γκάιντα, φωνή) και Πάνος Γκίνης (ηλεκτρική κιθάρα). Έχουν στο ενεργητικό τους δεκάδες sold out εμφανίσεις και μέχρι σήμερα έχουν συμμετάσχει σε πλήθος εγχώριων φεστιβάλ αλλά και σε συναυλίες στο εξωτερικό.

Αμφισβητούμε την κανονικότητα στην παράδοση, αμφισβητούμε την κανονικότητα στην κοινωνία, αμφισβητούμε την κανονικότητα στα σύνορα. Αυτό εκφράζεται και ηχητικά μέσα από

[102] Το πανκ είναι μουσικό είδος που ξεκίνησε στις Ηνωμένες Πολιτείες τη δεκαετία του ‘60. Τη δεκαετία του 70’ εισάχθηκε και έγινε πολύ δημοφιλές στην Αγγλία και σαν μουσική του λευκού απορριπτόμενου νέου και μέρος ενός κινήματος πολιτικής και κοινωνικής καταγγελίας και αμφισβήτησης του κατεστημένου. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Πανκ (προσπελ. στις 21/1/2024)

[103] Βλ. https://www.fosonline.gr/plus/moysiki/article/185224/baios-xarakopidis-kai-thrax-kai-punks (προσπελ. στις 21/1/2024)

τον πειραγμένο ήχο που δημιουργούμε. Όλο αυτό που κάνουμε αφορά και μια κίνηση προς μια άλλη κατεύθυνση, αφορά καινούργια πράγματα, πράγματα που μπορεί κάποτε να μην μπορούσε κάποιος να τα φανταστεί, όπως για παράδειγμα το να παίζει σε ένα αρχαίο θέατρο ένα Ζωναράδικο. Στις μέρες μας υπάρχει γενικά μια μεγάλη ανταπόκριση απ τον κόσμο για τη μουσική της παράδοσης. Κάποτε είχε ατονήσει αυτό το είδος, κάπου έμεινε λίγο μουσειακό. Σήμερα όμως επανέρχεται πάλι και γίνεται αυτή η μουσική εξωτική. Από τη μια είναι μια μόδα αλλά υπάρχουν σίγουρα κι άλλες αιτίες πιο ουσιαστικές που στρέφουν τους ανθρώπους σε αυτό το είδος. Ο κόσμος έχει μπουχτίσει και υπάρχει μεγάλη ανάγκη για επαφή. Το πανηγύρι και γενικά ο χορός κι η μουσική μας συνδέουν. Λένε οι Thrax Punks σε συνέντευξή τους το καλοκαίρι του 2022.[104]

3.4 Largo

Εικόνα 25: Largo

Το συγκρότημα Λάργκο (βλ. εικόνα 25)[105] ξεκίνησε τις πρόβες το 2013 στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Χαρακτηριστικό τους είναι ο ηλεκτρικός ήχος με επιρροές από την παραδοσιακή μουσική. Πρόκειται για ένα μείγμα ροκ μουσικής με ποικιλία στους ρυθμούς, πλαισιωμένο από μελωδικές γραμμές ηλεκτρικής κιθάρας, τρομπέτας και ακορντεόν.

Το όνομα του συγκροτήματος προέρχεται από την Ιταλική λέξη Largo, που είναι ένδειξη του τρόπου παιξίματος ενός μουσικού κομματιού, δηλαδή αργά και με μεγαλείο.

Η πρώτη ζωντανή εμφάνιση του συγκροτήματος δόθηκε τον Δεκέμβριο του 2013 στο Α.Π.Θ. στη Θεσσαλονίκη, συμμετέχοντας στις εκδηλώσεις για τη μη ιδιωτικοποίηση του νερού. Οι Λάργκο αποτελούνται από τους Κωνσταντής Παπακωνσταντίνου (ηλεκτρική κιθάρα, φωνητικά), Τάσος Κοφοδήμος (λαούτο, φωνητικά), Παύλος Μέτσιος (τρομπέτα, πλήκτρα), Φίλιππος Φασουλάς (κλαρίνο), Μανώλης Σταματιάδης (ακορντεόν, πλήκτρα), Ηλίας Ρότσιας (μπάσο), και Κώστας Αναγνώστου (τύμπανα).

Με νέα πλέον σύνθεση το 2015, αρχίζουν να δίνουν και πάλι ενεργό παρουσία μέσα από συναυλίες που πραγματοποιούν σε διάφορα φεστιβάλ στη Θεσσαλονίκη αλλά και στην υπόλοιπη Ελλάδα. Τον Απρίλιο του 2016 έρχεται η πρώτη κυκλοφορία της μπάντας με ένα EP που περιέχει πέντε συνθέσεις με δυο από αυτές να είναι ορχηστρικές. Ο ήχος του δίσκου

[104] Απόσπασμα από τη συνέντευξη των Θραξ Πανκς με τίτλο «Γιούρια & Πανκοπανηγυροψυχεδέλια» στην ιστοσελίδα YellowBox. Για περισσότερα βλ. https://www.yellowbox.gr/thrax-punks-thrax-punks-mia-synentefxi-giouria-pankopanigyropsychedeleia-sti-vasia-paraskevopoulou-gia-to-yellowbox/ (προσπελ. στις 21/1/2024)
[105] Βλ. https://www.evart.gr/reports/live/1594-largko-usurum-live-stnclub (προσπελ. στις 21/1/2024)

χαρακτηρίζεται ως «χωνευτήρι βαλκανικών και ηπειρώτικων πνευστών, ρεμπέτικων καταβολών, μπολιασμένων με αιχμηρές κιθάρες και μια desert americana αισθητική».

Ξεχωρίζει το τραγούδι «Απ την αρχή του κόσμου», που παίχτηκε από τα ραδιόφωνα. Στην ηχογράφηση συμμετέχει παίζοντας γκάιντα ο Κωνσταντίνος Λάζος, μέλος των Villagers of Ioannina City και ο Μάκης Πελοπίδας στα φωνητικά και στην ηλεκτρική κιθάρα. Οι Λάργκο έχουν συνεργαστεί επίσης με τους Social Waste στον πρώτο τους δίσκο με τίτλο «Τα Λάθη» που κυκλοφόρησαν το 2019. Μέλη των Λάργκο συναντάμε και στους Transidelia.

3.5 Babo Koro

Εικόνα 26: Babo Koro

Οι Babo Koro (βλ. εικόνα 26)[106] είναι μια μπάντα που εδρεύει στην Αθήνα. Ξεκίνησαν το 2018 και κυκλοφόρησαν το πρώτος τους άλμπουμ «Σίσυφος» τον Μάρτιο του 2019. Το «Σίσυφος» δέχτηκε ενθουσιώδη κριτικές και από κριτικούς και από το κοινό και οδήγησε την μπάντα σε μεγάλες εμφανίσεις σε μουσικά φεστιβάλ και μουσικές σκηνές στην Ελλάδα.

Στις συνθέσεις τους ηχούν φωνές από τα Βαλκάνια και την Μεσόγειο. Στα πολύχρωμά τους μουσικά ηχοχρώματα θα συναντήσει κανείς στοιχεία από την παραδοσιακή ελληνική μουσική, βαλκάνιες χροιές, πολυφωνίες, ρυθμούς swing, gypsy jazz και ροκ στοιχεία, [107] όλα αναμιγμένα κάτω από μοντέρνες ενορχηστρώσεις και πολυρυθμίες. Οι στοίχοι τους είναι μια σύγχρονη παραδοσιακή αφήγηση και καθεμιά από τις εμφανίσεις τους ισορροπεί μεταξύ συναυλίας και γλεντιού, δοξάζοντας πάντα το ανθρώπινο πάθος. Στις συνθέσεις τους ακούμε ακορντεόν, νταούλι και πολλά άλλα παραδοσιακά όργανα του ελληνικού χώρου.

Οι Babo Koro σε συνέντευξή τους αναφέρουν τους Mode Plagal ως πρωτεργάτες αυτού του μουσικού ρεύματος, της ανάδειξης δηλαδή της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής μέσα από ένα σύγχρονο πρίσμα. Αναφερόμενοι στη μουσική τους και στη σχέση τους με την παράδοση λένε τα εξής: *Το γλέντι αποτελεί βασικό κομμάτι της πρότασής μας ως μέρος της ψυχής, της κοινωνικής έκφρασης που ψάχνει το ατομικό μέσα από το συλλογικό, αναζητά την κάθαρση μέσα από το μοίρασμα και την ενσυναίσθηση. Στην παράδοση βρήκαμε κοινές*

[106] Βλ. https://www.neopolis.gr/i-babo-koro-mas-taxidevoun-sti-syro-me-to-neo-tous-videoclip/ (προσπελ. στις 21/1/2024)
[107] Η gypsy jazz είναι μουσικό ιδίωμα εμπνευσμένο από τον Ρομά τζαζ κιθαρίστα Jean "Django" Reinhardt, σε συνδυασμό με τον Γάλλο τζαζ βιολιστή Stephane Grappelli. Σαν μουσικό είδος πρωτοεμφανίστηκε στη Γαλλία τη δεκαετία του 30'. Για περισσότερα βλ. https://en.wikipedia.org/wiki/Gypsy_jazz (προσπελ. στις 21/1/2024)

εμπειρίες και κοινό τόπο στην προσωπική μουσική πορεία καθενός μας, βρήκαμε τη διασπορά των επιρροών και προσπαθήσαμε να δημιουργήσουμε μια συμπαγή πρόταση μέσα από την ενορχήστρωση και το στιχουργικό αφήγημα.[108]

Babo Koro σημαίνει, σε ελεύθερη μετάφραση, η γιαγιά που χορεύει και τραγουδάει. Η μπάντα αποτελείται από τους Σωτήρης Τσακανίκας (κιθάρα, μπουζούκι, φωνή), Δημήτρης Αναστασίου (βιολί), Κώστας Νικολόπουλος (ακορντεόν), Αντιγόνη Μπασακάρου (φωνή), Γιάννης Δίσκος (σαξόφωνο, κλαρίνο), Αποστόλης Μπουρνιάς (κοντραμπάσο) και Μιχάλης Δάρμας (τύμπανα).

3.6 Kadinelia

Εικόνα 27: Kadinelia

Από την παράδοση της Ελλάδας σε ολόκληρο τον κόσμο. Αυτό το μουσικό ταξίδι προσφέρουν οι Kadinelia (βλ. εικόνα 27)[109], το world acoustic ντουέτο του Θανάση Ζήκα και της Εύης Σειτανίδου.[110] Ένα ταξίδι στο οποίο τα διαχρονικά ακούσματα της χώρας μας αποκτούν νέο χαρακτήρα μέσα από τις χαρισματικές κιθαριστικές μελωδίες και το αρμονικό τραγούδι των δύο μουσικών.

Καντινέλια λένε στις Κυκλάδες τα γεράκια που ζευγαρώνουν στον αέρα. Σε συνέντευξή τους μιλάνε για αυτό το νέο μουσικό κύμα και λένε τα εξής: *Υπάρχει όντως μια τάση επιστροφής στις ρίζες, το οποίο το αντιλαμβανόμαστε σαν μια ανάγκη επαναπροσδιορισμού. Σε αυτό συντέλεσαν πολλά. Κάτι λίγο η κρίση, οικονομική και αξιακή, η παγκοσμιοποίηση που σε καλεί να διατηρήσεις την ταυτότητα σου, κάτι λίγο το διαδίκτυο που έκανε προσβάσιμες κάποιες εκτελέσεις από παλιά τραγούδια που νωρίτερα οι περισσότεροι δεν είχαμε ιδέα, κάτι λίγο τα μουσικά σχολεία και οι σχολές που βγάλανε φουρνιές πλήρως καταρτισμένων μουσικών. Όλα αυτά έπαιξαν το ρόλο τους. Το θέμα είναι τι θα κάνεις μετά από αυτή τη βουτιά στη ρίζα.* Επίσης έχει ενδιαφέρον η απάντησή τους στην ερώτηση για το αν είναι θεμιτό να τροποποιεί κανείς την παράδοση: *Στα αρχαία χρόνια ο Αρχίλοχος, όταν κυριαρχούσε ακόμα*

[108] Απόσπασμα από τη συνέντευξη των Babo Koro με τίτλο «BABO KORO: Με το γλέντι ψάχνουμε το ατομικό μέσα από το συλλογικό» στην ιστοσελίδα «Η ΑΥΓΗ». Για περισσότερα βλ. https://www.avgi.gr/tehnes/316165_babo-koro-me-glenti-psahnoyme-atomiko-mesa-apo-syllogiko (προσπελ. στις 21/1/2024)

[109] Βλ. https://www.yellowbox.gr/kadinelia-kantinelia-evi-seitanidou-kithara-pontiaki-lyra-foni-thanasis-zikas-kithara-tsabouna-foni-mia-synentefxi-sti-vasia-paraskevopoulou/ (προσπελ. στις 21/1/2024)

[110] Ο όρος world music αναφέρεται στην παραδοσιακή μουσική όλου του κόσμου και δημιουργήθηκε από τον εθνομουσικολόγο Robert E. Brown στις αρχές της δεκαετίας του 60'. Ο όρος αυτός έχει επίσης χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει μουσικά είδη που συνδυάζουν τον μοντέρνο ήχο της Δύσης με παραδοσιακά μουσικά στοιχεία άλλων χωρών. Για περισσότερα βλ. https://en.wikipedia.org/wiki/World_music_(term) (προσπελ. στις 21/1/2024)

το Ομηρικό ιδεώδες, σε έναν ύμνο που του ζητήθηκε να γράψει είπε τον βασιλιά χοντρό και με μεγάλη μύτη. Αυτό ήταν μια επανάσταση, μια ανατροπή της παράδοσης. Υπάρχει μια παράδοση που σου παραδίδεται αλλά και μια που δημιουργείς.[111]

Οι Kadinelia πρωτοήρθαν σε επαφή το 2014, ανταλλάσοντας ιδέες και εναλλάσσοντας ήχους. Την άνοιξη του 2015 κατέληξαν στην τελική μορφή του μουσικού τους πρότζεκτ: στον εμπλουτισμό της παραδοσιακής μουσικής με blues και rock στοιχεία.[112] Η αγάπη τους για την καλλιτεχνική έκφραση των λαών τους οδήγησε σύντομα σε διασκευές παραδοσιακών τραγουδιών και από άλλες χώρες.

Σήμερα η μουσική τους αποτελείται από διασκευές παραδοσιακών ήχων, αλλά και από πρωτότυπες συνθέσεις του Θανάση και της Εύης. Το φθινόπωρο του 2019 το ντουέτο μπήκε στο στούντιο. Μετά από ένα μήνα εντατικών ηχογραφήσεων ολοκλήρωσαν το πρώτο τους άλμπουμ.

Επί σκηνής οι Kadinelia αποδεικνύουν ότι με την κατάλληλη ενέργεια ακόμα και ολιγομελή σχήματα μπορούν να προσφέρουν μια γεμάτη συναυλιακή εμπειρία. Η αφοσίωση τους πάνω στη σκηνή τους έχει χαρίσει αναγνώριση, ανοίγοντας συναυλιακές πόρτες σε όλη την Ελλάδα και το εξωτερικό.

[111] Απόσπασμα από τη συνέντευξη των Kadinelia με τίτλο «Kadinelia: Δυο ζεστές φωνές που ταξιδεύουν στην Ελλάδα» στην ιστοσελίδα AthensVoice. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://www.athensvoice.gr/politismos/mousiki/502372/kadinelia-dyo-zestes-fones-poy-taxideyoyn-stin-ellada/ (προσπελ. στις 21/1/2024)

[112] Ο όρος blues περιγράφει το φωνητικό και οργανικό μουσικό ιδίωμα στο οποίο χρησιμοποιείται η μπλουζ κλίμακα, συνήθως πεντατονική, με υφέσεις στην 3η και 7η νότα της. Η μουσική αυτή δημιουργήθηκε από τις αφροαμερικανικές κοινότητες των Ηνωμένων Πολιτειών ως ανάμειξη στοιχείων με αφρικανικές ρίζες, εκκλησιαστική μουσική και άλλα μουσικά ιδιώματα. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Μπλουζ (προσπελ. στις 21/1/2024)

3.7 Transidelia

Εικόνα 28: Transidelia

Το να βλέπεις την παράδοση ως μια δημιουργική μουσική έκρηξη και όχι ως κάτι αγνό και μοναδικό, είναι πολιτισμική εξέλιξη και ενδεικτική μορφή επαναστατικής κοινωνικής αλλαγής, λένε οι Transidelia (βλ. εικόνα 28)[113].[114]

Οι Transidelia είναι μια εξαμελής μπάντα με βάση την Αθήνα. Ο ήχος τους αποτελεί μια μίξη παραδοσιακών αλλά σύγχρονα εκτελεσμένων ρυθμών με μια ατμοσφαιρική και ψυχεδελική αλληλεπίδραση που οδηγεί σε ένα ανορθόδοξο μουσικό αποτέλεσμα το οποίο συμπληρώνεται από τις ντόπιες παραδόσεις.

Συνδέουν ετερογενή στοιχεία προερχόμενα από τις τοπικές μουσικές παραδόσεις. Με σκοπό να ηλεκτρίσουν το παραδοσιακό στοιχείο εξισορροπούν ένα μείγμα παραδοσιακών και σύγχρονων ρυθμών, δημιουργώντας μια ψυχεδελική αλληλεπίδραση ήχων, που μέσα από τον πειραματισμό δημιουργούν ένα ανορθόδοξο ηχητικό αποτέλεσμα.

Το όνομα τους προέκυψε ως λογοπαίγνιο μεταξύ της λέξης transition (μετάβαση) και της λέξης psychedelia. Υποδηλώνει τον χαρακτήρα της μπάντας που έχει να κάνει με την αποδόμηση τραγουδιών της παράδοσης μέσα από μια ροκ αισθητικής.

Σαν σε μια συνέχεια της περιήγησης τους στις παραδόσεις και διαλέκτους των διαφόρων ελληνικών φύλων, στο νέο τους δίσκο περιλαμβάνουν διασκευασμένες συνθέσεις παραδοσιακών τραγουδιών από όλη την Ελληνική χερσόνησο, εκφράζοντας όμως τη διαφορετική αισθητική και διάθεση, που συγκροτούν μια μοναδική ταυτότητα τονίζοντας την ύπαρξή τους. Το πρώτο κομμάτι που κυκλοφόρησε από τον επερχόμενο δίσκο είναι η «Λενιώ», παραδοσιακό της Δράμας, που διατηρώντας τον αυθεντικό παλμό του συρτού στοχεύει να φέρει το συναίσθημα του χθες, στη σημερινή αντίληψη.

Η διαφορετική πραγματικότητα του καθενός αφουγκράζεται τους ήχους της φύσης μέσα από αναφορές σε κουλτούρες του παρελθόντος. Κάθε μια από αυτές τις αναφορές υποστηρίζει και καθρεπτίζει κοινές εμπειρίες και προβληματισμούς, που δημιουργούν το ηχητικό αποτέλεσμα του δίσκου «Ανατολή». Κοιτώντας την παράδοση ως μια δημιουργική μουσική έκρηξη, η επιλογή του ηχητικού αποτελέσματος συνειδητά παρουσιάζει συναισθήματα, συνειδήσεις και ζητήματα του σήμερα.

[113] Βλ. https://www.facebook.com/Transidelia/photos (προσπελ. στις 21/1/2024)
[114] Από το βιογραφικό σημείωμα του συγκροτήματος στην σελίδα του στο Spotify (προσπελ. στις 21/1/2024).

Το πρώτο τους άλμπουμ «Ανατολή» εξερευνά διάφορες παραδόσεις και διαλέκτους διαφόρων ελληνικών φυλών συμπεριλαμβανομένων συνθέσεων αντισυμβατικής αισθητικής διάθεσης, διαμορφώνοντας έτσι μια μοναδική ταυτότητα και αναδεικνύοντας την ύπαρξή μας. Η ξεχωριστή πραγματικότητα καθενός από τα τραγούδια του δίσκου «Ανατολή», αντιδρά στο περιβάλλον παραπέμποντας σε πολιτισμούς του παρελθόντος, αντικατοπτρίζοντας κοινές εμπειρίες και ανησυχίες, δημιουργώντας το ηχητικό τοπίο του δίσκου.

Οι Transidelia αποτελούνται από τους Τάσος Κοφοδήμος (λαούτο, φωνή), Γιάννης Ριζόπουλος (τύμπανα, κρουστά), Κωνσταντής Παπακωνσταντίνου (ηλεκτρική κιθάρα), Κώστας Λάζος (πνευστά, φωνή), Στέλιος Γκόγκολ (μπάσο, φωνητικά), Χρήστος Δανάς (βιολί) και Αστέρης Παρταλιός (ηχητικά εφέ).

3.8 Mode Plagal

Εικόνα 29: Mode Plagal

Οι Mode Plagal (βλ. εικόνα 29)[115] έχουν έδρα την Αθήνα και στις συνθέσεις τους μπλέκουν την ελληνική παραδοσιακή μουσική με την jazz, funk και άλλα διεθνή είδη μουσικής. Έχουν χαρακτηριστεί ως οι εξέχοντες πρεσβευτές της εξαιρετικά δυσφημισμένης δημοτικής ελληνικής μουσικής στον 21^{ο} αιώνα.

Παράδοση για τους Mode Plagal είναι όλη η μουσική του κόσμου. Ό,τι έχουμε ακούσει, από τον Βαμβακάρη και τον Χαλκιά έως τον Hendrix, τον Coltrane, τους Black Sabbath, τον James Brown. «*Παίζουμε μεταναστευτική μουσική, της ξενιτιάς, πέρα από τις καταγωγές. Είμαστε όλοι μετανάστες, είτε εξωτερικοί είτε εσωτερικοί.*» λένε οι ίδιοι.[116] Με το όνομά τους οι Mode Plagal αναφέρονται στο μουσικό υλικό που έχει ρίζες στην τροπική, την modal μουσική των Βαλκανίων, σε μια στάση ζωής απέναντι στα πράγματα και την απαραίτητη προσαρμοστικότητα. Σε συνέντευξή τους αναφερόμενοι στο ύφος της μπάντας λένε: *Πήραμε στοιχεία από όλα αυτά που αγαπούσαμε και είπαμε: δεν είμαι παραδοσιακός, δεν είμαι ούτε τζαζ, ούτε ροκ, ούτε μπλούζ, είμαι Mode Plagal. Παίζω όλη την παράδοση που έχω ακούσει από μικρός, από το σπίτι μου, από το ραδιόφωνο, από τους δίσκους, αυτήν την παγκόσμια*

[115] Βλ. https://www.avgi.gr/tehnes/388188_ihos-plagios-zestos (προσπελ. στις 21/1/2024)

[116] Απόσπασμα από τη συνέντευξη των Mode Plagal με τίτλο «Mode Plagal: Παράδοση είναι όλη η μουσική του κόσμου» στην ιστοσελίδα «in2life». Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://www.in2life.gr/article/172309/mode-plagal-paradosh-einai-olh-h-moysikh-toy-kosmoy (προσπελ. στις 21/1/2024)

παράδοση. Θέλαμε να αποδώσουμε ό,τι ακούσαμε στα 70s, τη ζωντάνια μιας μπάντας που παίζει σε ένα δωμάτιο, χωρίς πολλά φτιασίδια. Σε κάποιους δίσκους μας δεν υπάρχει ούτε μια διόρθωση.[117]

Η μπάντα ιδρύθηκε το 1990 από τον Θοδωρή Ρέλλο (σαξόφωνο, φωνητικά), τον Κλέων Αντωνίου (κιθάρα, φωνητικά) και τον Τάκη Κανέλλο (τύμπανα). Το 1995 εντάχθηκε στο σχήμα ο Αντώνης Μαράτος (αρχικά τύμπανα, αργότερα μπάσο), το 1997 ο Άγγελος Πολυχρόνου (κρουστά) και το 2000 ο Φλοριάν Μικούτα (πλήκτρα). Μετά από δύο δίσκους καθαρά ορχηστικής μουσικής οι Mode Plagal προσθέτουν στον τρίτο δίσκο φωνητικά. Το 2002 συνεργάζονται με την Τούρκικη μπάντα Bosphorus, οδηγούμενη από τον συνθέτη Νικηφόρο Μεταξά, για να ηχογραφήσουν το άλμπουμ με τίτλο «Του Βόσπορου Το Πέρα». Μέχρι σήμερα οι Mode Plagal έχουν ηχογραφήσει 7 άλμουμ και έχουν συνεργαστεί σε αυτά με δημοφιλείς καλλιτέχνες του Ελλαδικού χώρου όπως την Ελένη Τσαλιγοπούλου,[118] την Θεοδοσία Τσάτσου,[119] τον Ψαραντώνη,[120] τους Χαίνηδες,[121] την Μάρθα Φριτζίλα και άλλους.[122]

Πιστεύουν στη διεθνοποίηση της μουσικής. Όπως είχε τονίσει ο Θοδωρής Ρέλλος «*Υπήρξε η ανάγκη οι μουσικοί να χρησιμοποιούν στοιχεία από τις παραδόσεις τους, η οποία συγχρόνως ήταν ενάντια σε κάτι το οποίο ήθελε να είναι όλα ίδια. Οι μουσικοί ένιωσαν ότι έπρεπε να δείξουν μια ιδιαιτερότητα, δηλαδή ένας μουσικός τζαζ της Ελλάδας ξεκίνησε να χρησιμοποιεί στοιχεία από την δική του παράδοση, ένας μουσικός από τη Γιουγκοσλαβία αντίστοιχα.*».[123]

---

[117] Απόσπασμα από τη συνέντευξη των Mode Plagal με τίτλο «Mode Plagal – Ήχος πλάγιος, ζεστός» στην ιστοσελίδα «Η ΑΥΓΗ». Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://www.avgi.gr/tehnes/388188_ihos-plagios-zestos (προσπελ. στις 21/1/2024)

[118] Η Ελένη Τσαλιγοπούλου είναι Ελληνίδα τραγουδίστρια του έντεχνου και λαϊκού τραγουδιού. Γεννήθηκε το 1963 στη Νάουσα. Το 1985 παρακολουθεί μαθήματα κλασικού τραγουδιού στη Θεσσαλονίκη και την ίδια χρονιά τραγουδάει για πρώτη φορά επαγγελματικά. Έχει μεγάλη δισκογραφία, έχει περιοδεύσει σε Ευρώπη και Αμερική και έχει συνεργαστεί με πολλούς Έλληνες καλλιτέχνες. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Ελένη_Τσαλιγοπούλου (προσπελ. στις 23/2/2024)

[119] Η Θεοδοσία Τσάτσου είναι Ελληνίδα τραγουδίστρια γνωστή για τις επιτυχίες της με το συγκρότημα Μπλε. Γεννήθηκε και μεγάλωσε στη Μελβούρνη της Αυστραλίας, όπου σπούδασε μουσική, χορό και θέατρο. Συνέχισε τις σπουδές της στην Ελλάδα στο Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος, ενώ παράλληλα σπούδασε και Αγγλική Φιλολογία. Το 1996 κυκλοφόρησε τον πρώτο της δίσκο με το συγκρότημα Μπλε. Ο δίσκος γνωρίζει μεγάλη επιτυχία αλλά τον επόμενο χρόνο η Θεοδοσία Τσάτσου αποχωρεί από το συγκρότημα για να ακολουθήσει σόλο καριέρα. Κυκλοφορεί τον πρώτο της προσωπικό δίσκο το 1999. Από τότε έχει κυκλοφορήσει 6 προσωπικά άλμπουμ και έχει συμμετοχές σε άλλα 8. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Θεοδοσία_Τσάτσου (προσπελ. στις 23/2/2024)

[120] Ο Αντώνης Ξυλούρης, γνωστός με το παρατσούκλι Ψαραντώνης είναι Έλληνας μουσικός και ένας από τους πιο γνωστούς Κρητικούς λυράρηδες. Γεννήθηκε το 1937 στα Ανώγεια Μυλοποτάμου Ρεθύμνου Κρήτης και είναι αδερφός του Νίκου Ξυλούρη. Έμαθε μουσική δίπλα στον μεγαλύτερο αδερφό του και για πρώτη φορά έπαιξε σε γάμο στην Κρήτη σε ηλικία 13 ετών. Το 1964 ηχογράφησε τον πρώτο του προσωπικό δίσκο. Από τότε έχει παίξει μουσική σε όλο τον κόσμο περιοδεύοντας σε Ευρώπη, Αμερική και Αυστραλία. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Ψαραντώνης (προσπελ. στις 23/2/2024)

[121] Οι Χαΐνηδες είναι ελληνικό μουσικό σχήμα που δημιουργήθηκε το 1990 στο Ηράκλειο της Κρήτης. Το όνομα προέρχεται από την αραβική λέξη «χαΐν» και έφτασε να σημαίνει τον επαναστάτη, τον φυγόδικο, αυτόν που γυρίζει στα βουνά. Κυκλοφόρησαν τον πρώτο τους δίσκος το 1991 και μέχρι σήμερα έχουν κυκλοφορήσει άλλους 9 με συμμετοχές πολλών Ελλήνων καλλιτεχνών. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Χαΐνηδες_(μουσικό_συγκρότημα) (προσπελ. στις 23/2/2024)

[122] Η Μάρθα Φριντζήλα είναι Ελληνίδα τραγουδίστρια, ηθοποιός και σκηνοθέτης. Γεννήθηκε στην Ελευσίνα το 1972. Διετέλεσε καθηγήτρια υποκριτικής στη Δραματική Σχολή του Εθνικού Θεάτρου (2006-2012), είναι ιδιοκτήτρια και υπεύθυνη του χώρου τέχνης και εκπαίδευσης Baumstrasse και ιδρύτρια του Αττικού Σχολείου Αρχαίου Δράματος. Έχει συνεργαστεί με πολλούς Έλληνες καλλιτέχνες και μέχρι σήμερα έχει συμμετάσχει και κυκλοφορήσει πάνω από 10 δίσκους. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Μάρθα_Φριντζήλα (προσπελ. στις 23/2/2024)

[123] Απόσπασμα από τη συνέντευξη των Mode Plagal με τίτλο «Mode Plagal: Παράδοση είναι όλη η μουσική του κόσμου» στην ιστοσελίδα «in2life». Για περισσότερα βλ. https://www.in2life.gr/article/172309/mode-plagal-paradosh-einai-olh-h-moysikh-toy-kosmoy (προσπελ. στις 21/1/2024)

3.9 Balothizer

Εικόνα 30: Balothizer

Οι Balothizer (βλ. εικόνα 30)[124] είναι μια τριμελής μπάντα που χαρακτηρίζεται από τις διασκευές της πάνω στην παραδοσιακή μουσική της Κρήτης. Οι ακόλουθοί τους έχουν δώσει στην μπάντα την ταμπέλα «Κρητική μουσική από την κόλαση» καθώς παντρεύουν την Κρητική μουσική με το thrash metal.[125] Αυτή η ταμπέλα έγινε και ο τίτλος του πρώτου τους άλμπουμ το 2018. Με την ανάμιξη Κρητικής μουσικής, βαριάς μπασογραμμής και επιθετικού παιξίματος στα τύμπανα εξέδωσαν το δεύτερό τους άλμπουμ το 2020 με τίτλο «Cretan Smash». Το αποτέλεσμα ηχεί με κάτι που μοιάζει σαν πάντρεμα του Ψαραντώνη με το punk του 80'.

Οι Balothizer ξεκίνησαν στο Λονδίνο τη στιγμή που η πόλη βίωνε μια αναγέννηση της τζαζ και της παγκόσμιας μουσικής με μετανάστες μουσικούς, αγκαλιάζοντας τις δικές τους παραδόσεις πέρα από τον δυτικοευρωπαϊκό κόσμο. Επίσης με την ελληνική ροκ σκηνή να μετατρέπεται σε φαινόμενο στην Βαλκανική stoner και metal σκηνή δεν είναι έκπληξη που το «η παράδοση συναντά το μέταλ» των Balothizer έγινε πραγματικότητα. Αφορμή για την συνεργασία τους στάθηκε η κοινή τους αγάπη για την κρητική μουσική και η ανάγκη τους να φτιάξουν κάτι διαφορετικό με βάση αυτή τη μουσική παράδοση.

Το όνομα της μπάντας το εμπνεύστηκαν όταν άκουσαν μια ιστορία για έναν κρητικό γάμο που γινόταν σε κλειστό χώρο. «Για να μιμηθεί τις μπαλοθιές ο λυράρης στο γλέντι είχε ένα εφέ σαν πεταλάκι κιθάρας με ήχους πυροβολισμών που το είχε ονομάσει μπαλοθάιζερ» λένε σε συνέντευξη τους.[126] Τα μέλη του συγκροτήματος έχουν έντονο πάθος για τη μουσική της Κρήτης και μοιράζονται το ήθος των κατοίκων του νησιού, που χαρακτηρίζεται από τη μακροχρόνια ιστορία συνεχόμενων εξεγέρσεων εναντίον των κατακτητών, τον θρίαμβο τους έναντι στο φασισμό, την παράδοση να απαγγέλουν κρητική μουσική ποίηση με έντονο πάθος, χρωματίζοντας μελωδίες με έντονα φωνητικά και με έντονα έγχορδα χτυπήματα στο

[124] Βλ. https://balothizer.bandcamp.com/ (προσπελ. στις 21/1/2024)

[125] Το Thrash metal είναι στυλ της heavy metal μουσικής, που αναπτύχθηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες στις αρχές της δεκαετίας του'80. Χαρακτηριστικά του είναι η επιθετικότητα στον ήχο, ο γρήγορος ρυθμός, η χρήση χαμηλών χορδών και γρήγορων κρουστών. Η θεματολογία των στίχων αγγίζει συνήθως κοινωνικά θέματα, όμως συχνά αφορά και πολιτικά ή θρησκευτικά ζητήματα, ενώ συγκροτήματα με πιο ακραίο ήχο πραγματεύονται τη βία και τη μισανθρωπία. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Thrash_metal (προσπελ. στις 23/2/2024)

[126] Απόσπασμα από τη συνέντευξη των Balothizer με τίτλο «Ροκ μπαλοθιές από τους Balothizer». Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://www.philenews.com/politismos/article/749067/rok-balothies-apo-tous-balothizer/ (προσπελ. στις 23/2/2024)

λαούτο που αντιστοιχούν με το ηχόχρωμα της πανκ. «Δεν έχουμε σκοπό να διασκευάσουμε παραδοσιακές μελωδίες σε metal μουσική. Αντιθέτως, εντοπίζουμε πολλά στοιχεία στην κρητική μουσική που μας θυμίζουν τον thrash και πανκ ήχο των 80s. Αυτή η παραδοσιακή μουσική είναι εθιστική», εξηγούν περιγράφοντας το «Cretan Smash».[127]

Στο λαούτο πρώην και ιδρυτικό μέλος ήταν ο Νίκος Ζιάρκας και στη θέση του ήρθε ο Στέλιος Μυλωνάκης, στα τύμπανα πλέον είναι ο Μιχάλης Σαγάνης και σε μπάσο και φωνητικά ο Παύλος Μαυρομματάκης από το ξεκίνημα μέχρι και σήμερα.

3.10 Babel Trio

Εικόνα 31: Babel Trio

Αυτή η ψυχοτροπική μπάντα που σχηματίστηκε στο Ρέθυμνο σκαρφάλωσε στα ψηλά βουνά της Κρήτης για να μεταδώσει μια οπτική του τόπου που κόβει την ανάσα. Γεμάτοι με στιβαρές μελωδίες, επιθετικό παίξιμο στα τύμπανα και ατμόσφαιρα που προκαλεί δέος, έχουν πάντα τα μάτια τους ανοιχτά για θησαυρούς του παρελθόντος. Δεν συγκρατούν τίποτα όταν παραδίδουν στο κοινό την δικιά τους έκδοση του Cretal, όπως έχουν ονομάσει την μοναδική τους μίξη από heavy rock, παραδοσιακή μουσική της μεσογείου και μοντέρνων φωνητικών. Όλα αυτά κρατώντας επαφή με τον παλμό της επικαιρότητας.

Οι Babel Trio (βλ. εικόνα 31)[128] αποτελούνται από τους Γιώργο Ζαμπακά (τύμπανα), Μιχάλη Αβλονίτη (μπάσο) και Δημήτρη Σιδερή (ηλεκτρικό λαούτο). Μέχρι σήμερα από το 2017 έχουν δισκογραφήσει 3 άλμπουμ με τον ήχο του ηλεκτρικού λαούτου του Δημήτρη να κάνει τους Babel να ξεχωρίζουν δίπλα σε άλλα συγκροτήματα του είδους. Τα μέλη της μπάντας προέρχονται από διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας που συγκεντρώνουν τουλάχιστον τρεις διαφορετικές επιρροές της παραδοσιακής ελληνικής μουσικής. Ο Δημήτρης, με ρίζες από την Κρήτη (Ηράκλειο), ο Γιώργος από την Θεσσαλία (Τρίκαλα), και ο Μιχάλης από τα Ιόνια Νησιά (Κέρκυρα), ασχολήθηκαν με τη μουσική από πολύ νωρίς, με επιρροές από παραδοσιακή, κλασσική, τζαζ, stoner, ροκ και metal μουσική. Μεγαλώνοντας σε μικρά χωριά από τα πρώτα χρόνια βίωσαν μεγάλες παραδοσιακές μουσικές συναυλίες και

[127] Απόσπασμα από τη συνέντευξη των Balothizer με τίτλο «Ροκ μπαλοθιές από τους Balothizer». Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://www.philenews.com/politismos/article/749067/rok-balothies-apo-tous-balothizer/ (προσπελ. στις 23/2/2024)

[128] Βλ. http://www.mic.gr/thema/babel-trio-rizes-stin-priza-i-paradosi-antepitithetai (προσπελ. στις 21/1/2024)

φεστιβάλ. Όλες αυτές οι τις επιρροές από το παραδοσιακό τους υπόβαθρο, τις έβαλαν μέσα σε ένα βαρύ ροκ μπλέντερ και δημιούργησαν ένα μοναδικά ανάμεικτο ήχο.

Ο στόχος των Babel Trio είναι να παράγουν μουσική που κραυγάζει τον πολιτιστικό, οικονομικό και κοινωνικό αγώνα των Ελλήνων σήμερα, μέσα από ένταση, θυμό και ρομαντισμό. Αυτά τα συναισθήματα εκφράζονται με μαντινάδες, εκρηκτικά τύμπανα και παραμορφωμένες παραδοσιακές μελωδίες που παίζονται από το ηλεκτρικό λαούτο και το ηλεκτρικό μπάσο και μιλούν υπό έναν παραδοσιακό ροκ κώδικα, ψυχεδελικής μουσικής, που έχει τις ρίζες του στο νησί της Κρήτης και στα νησιά τους Αιγαίου.

3.11 Γιώργης Μανωλάκης και Couleur Locale

Εικόνα 32: Γιώργης Μανωλάκης & Couler Locale

Η μουσική των Couleur Locale (βλ. εικόνα 32)[129] βασίζεται στις προσωπικές συνθέσεις του Γιώργη Μανωλάκη, που αποκτούν νέα ταυτότητα μέσα από τον αυτοσχεδιασμό του ίδιου στο λαούτο, αλλά και το δυνατό rhythm section του Νικόλα Χριστόπουλου στα τύμπανα και του Γιάννη Καπετανάκη στο κοντραμπάσο.

Ο Γιώργης Μανωλάκης, ένας από τους σημαντικότερους λαουτιέρηδες της σημερινής εποχής, μαζί με τους Couleur Locale συναρπάζουν με τους πειραματισμούς τους πάνω στην παραδοσιακή κρητική μουσική. Το ιδιαίτερο αυτό σχήμα εστιάζει στην εξέλιξη του παραδοσιακού ήχου της Κρήτης προσθέτοντας ροκ και τζαζ στοιχεία.

Τον Γιώργη Μανωλάκη πολλοί τον γνωρίζουν από τους Χαίνιδες και τον Ψαραντώνη, ενώ σήμερα παραμένει σταθερός συνεργάτης του Ross Daly,[130] του Βασίλη Σταυρακάκη[131] και άλλων σημαντικών καλλιτεχνών.

Σε συνέντευξή του όταν ρωτάτε ο Γιώργος Μανωλάκης για την ανάγκη που υπάρχει για πειραματισμό με την παραδοσιακή μουσική τα τελευταία χρόνια, απαντά: *Είμαστε*

[129] Βλ. https://www.facebook.com/CouleurLocaleBand/photos_by?locale=el_GR (προσπελ. στις 21/1/2024)

[130] Ο Ρος Ντέιλι είναι Ιρλανδός μουσικός, με εξειδίκευση στην κρητική λύρα και αφγανικό ραμπάμπ. Γεννήθηκε το 1952 στο Νόρφολκ της Αγγλίας. Η ενασχόληση του με τη μουσική ξεκίνησε από την παιδική ηλικία. Στα δεκαοχτώ του έρχεται σε επαφή μέσα από διάφορους κύκλους με μουσικές της Ανατολής καθώς και με όργανα που την απαρτίζουν. Αργότερα αρχίζει να ταξιδεύει σε διάφορες χώρες, από την ανατολική Μεσόγειο μέχρι και σε χώρες της Άπω Ανατολής. Το 1970 επισκέπτεται την Κρήτη και αποφασίζει να μείνει στο νησί και να διδαχτεί την κρητική λύρα από τον σημαντικό δάσκαλο και δεξιοτέχνη Κώστα Μουντάκη. Έχει κυκλοφορήσει 19 δίσκους μέχρι σήμερα. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Ρος_Ντέιλι (προσπελ. στις 23/2/2024)

[131] Γεννημένος στα Αρμανώγεια Μονοφατσίου του νομού Ηρακλείου, ο Βασίλης Σταυρακάκης από μικρός με τη μουσική. Πρωτοεμφανίζεται στη δισκογραφία στις αρχές της δεκαετίας του ’80 ως κύριος τραγουδιστής σε δύο δίσκους του Ρος Ντέιλι (Ονείρου Τόποι, Λαβύρινθοι). Από τότε έχει συνεχίσει με προσωπική του δισκογραφία και πολλές συνεργασίες με Έλληνες καλλιτέχνες. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://www.artandlife.gr/artists/Vasilis-Stavrakakis (προσπελ. στις 23/2/2024)

πολυδιάστατα όντα, καθώς σε αντίθεση με τους γονείς μας και τους παππούδες μας που είχαν πιο περιορισμένα ερεθίσματα, έχουμε μεγαλώσει και με παραδοσιακά, και ροκ, τζαζ, χιπ χοπ και πολλή πληροφορία, και για αυτό έχουμε την ανάγκη να τα παντρέψουμε όλα αυτά, πράγματα διαφορετικά και ετερόκλητα μεταξύ τους πολλές φορές, για να μπορέσουμε να εκφραστούμε. Προσπαθούμε να βρούμε έναν τρόπο να τα δέσουμε αρμονικά για να είμαστε κι εμείς αρμονικά μέσα μας. Από μέσα μας ξεκινάνε όλα.[132]

Το 2016 οι Couleur Locale κυκλοφόρησαν το πρώτο τους άλμπουμ με τον ομώνυμο τίτλο.

[132] Απόσπασμα από τη συνέντευξη του Γιώργη Μανωλάκη με τίτλο «Γιώργης Μανωλάκης: Με τους Couleur Locale δεν το κάναμε για να πιάσει αλλά ψάχναμε τον ήχο μας». Για περισσότερα βλ. https://www.3pointmagazine.gr/γιώργης-μανωλάκης-με-τους-couleur-locale-δεν-το-κά/ (προσπελ. στις 23/2/2024)

4. Πρακτικό Μέρος

Για να εξεταστούν καλύτερα οι διαφορές και οι ομοιότητες μεταξύ παλαιότερων εκτελέσεων παραδοσιακών τραγουδιών και νεότερων ηχογραφήσεων από τους καλλιτέχνες που προαναφέρθηκαν, δημιουργήθηκε ένα podcast. Σε αυτή την εκπομπή ακούγονται μουσικά αποσπάσματα παραδοσιακών τραγουδιών δίπλα σε επανεκτελέσεις ή διασκευές τους, δείχνοντας έτσι την επιρροή της παγκόσμιας μουσικής στην ελληνική παραδοσιακή μουσική. Παρακάτω περιγράφεται ο εξοπλισμός και η διαδικασία υλοποίησης του podcast.

4.1 Ο εξοπλισμός

Εικόνα 33: RODE NT1-A

- RODE NT1-A

  Για την ηχογράφηση της φωνής χρησιμοποιήθηκε το μικρόφωνο RODE NT1-A (βλ. εικόνα 33)[133]. Το RODE NT1-A είναι ένα πυκνωτικό μικρόφωνο μεγάλου διαφράγματος.[134] Έχει καρδιοειδές πολικό διάγραμμα[135] και συχνοτική απόκριση από 20 έως 20000 Hz.[136] Η μέγιστη στάθμη ηχητικής του πίεσης (Max. SPL)[137] είναι 137 dB[138] και η αντίσταση εξόδου του είναι 100 Ohm.[139]

[133] Βλ. https://rode.com/en/microphones/studio-condenser/nt1a (προσπελ. 02/05/2024)

[134] Τα πυκνωτικά μικρόφωνα διακρίνονται για την ομοιογενή απόκριση συχνοτήτων και τη δυνατότητα να ανταποκρίνονται με διαύγεια και λεπτομέρεια. Αποτελείται από δύο μέρη, την κάψα, που συμπεριλαμβάνει το στοιχείο του πυκνωτή, και τον προενισχυτή, που είναι το απαραίτητο ηλεκτρονικό κύκλωμα για τη λειτουργία αυτού του τύπου μικροφώνου. Για λειτουργήσει ο εσωτερικός προενισχυτής χρειάζεται να τροφοδοτηθεί με τάση 48V. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Παύλος Σαπουντζής, *Live Sound Μιξάροντας Θεωρία και Πράξη* σελ. 65-66.

[135] Η ευαισθησία του μικροφωνικού διαφράγματος σε ήχους που προσπίπτουν πάνω του, από διάφορες κατευθύνσεις περιγράφει το πολικό διάγραμμα ενός μικροφώνου. Ένα μικρόφωνο με καρδιοειδή πολικό διάγραμμα, έχει διαφορετικές ευαισθησίες σε ήχους που φθάνουν στο διάφραγμα του από διαφορετικές γωνίες ως προς το εμπρός μέρος του. Έχει χαμηλότερη ευαισθησία στα πλαϊνά και ακόμη πιο μειωμένη στο πίσω μέρος του. Για περισσότερα βλ. Παύλος Σαπουντζής, *Live Sound Μιξάροντας Θεωρία και Πράξη* σελ. 81-83.

[136] Η συχνοτική απόκριση περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο ένα μικρόφωνο αναπαράγει το συχνοτικό φάσμα σε όλη την ακουστική περιοχή. Ένα πυκνωτικό μικρόφωνο, λόγω της απλής κατασκευής του, μας δίνει μια ομοιόμορφη απολαβή συχνοτήτων. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Παύλος Σαπουντζής, *Live Sound Μιξάροντας Θεωρία και Πράξη* σελ. 104-105.

[137] Ως μέγιστη στάθμη ακουστικής πίεσης (SPL) ορίζεται η ανοχή του μικροφώνου στα υψηλής στάθμης ακουστικά κύματα, πριν το σήμα εξόδου φτάσει σε επίπεδα παραμόρφωσης. Όσο μεγαλύτερη είναι η στάθμη αυτή τόσο το καλύτερο. Για περισσότερα βλ. Παύλος Σαπουντζής, *Live Sound Μιξάροντας Θεωρία και Πράξη* σελ. 110.

[138] Το dB εκφράζει αναλογία δύο σχετικών μεταξύ τους ποσοτήτων, συχνά συνδεδεμένων με ισχύ. Είναι μια λογαριθμική μονάδα μέτρησης και χρησιμοποιείτε ως αναλογία ηχητικών σημάτων. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Παύλος Σαπουντζής, *Live Sound Μιξάροντας Θεωρία και Πράξη* σελ. 47.

[139] Χαρακτηρίζει την έξοδο των ηλεκτρονικών συσκευών, ώστε να επιτευχθεί ο καλύτερος συνδυασμός μεταξύ τους κατά την σύνδεση του ηχητικού συστήματος. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Παύλος Σαπουντζής, *Live Sound Μιξάροντας Θεωρία και Πράξη* σελ. 55.

- SAMSON SR850
  Η ακρόαση και μίξη έγινε με τα *over ear* ακουστικά, SAMSON SR850 (βλ. εικόνα 34)[140]. Τα SAMSON SR850 έχουν συχνοτική απόκριση από 10 έως 30000 Hz, αντίσταση εξόδου 32 Ohm και ευαισθησία στα 98 dB.

Εικόνα 34: SAMSON SR850

- Focusrite Scarlett 2i2
  Για την καταγραφή του σήματος χρησιμοποιήθηκε η κάρτα ήχου Focusrite Scarlett 2i2 (βλ. εικόνα 35)[141]. Η συγκεκριμένη κάρτα ήχου υποστηρίζει δειγματοληψία από 44.1 kHz έως 192 kHz[142] και η συχνοτική της απόκριση από 20 έως 20000 Hz. Τροφοδοτείτε μέσω USB καλωδίου, προσφέρει δύο εισόδου και δύο εξόδους, μια έξοδο ακουστικών και προενίσχυση *phantom power* (48V) για χρήση πυκνωτικού μικροφώνου.

Εικόνα 35: Focusrite Scarlett 2i2

[140] Βλ. https://samsontech.com/products/headphones/sr-series/sr850/ (προσπελ. 04/05/2024)
[141] Βλ. https://focusrite.com/products/scarlett-2i2 (προσπελ. 04/05/2024)
[142] Η δειγματοληψία φανερώνει σε πόσα μέρη ανά δευτερόλεπτο θα διαιρεθεί η κυματομορφή κατά την μετατροπή του αναλογικού σήματος σε ψηφιακό. Αν για παράδειγμα η τιμή της δειγματοληψίας είναι 44100 Hz, σημαίνει ότι η κυματομορφή χωρίζεται σε 44100 μέρη μέσα σε διάστημα ενός δευτερολέπτου. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Παύλος Σαπουντζής, *Live Sound Μιξάροντας Θεωρία και Πράξη* σελ. 237-238.

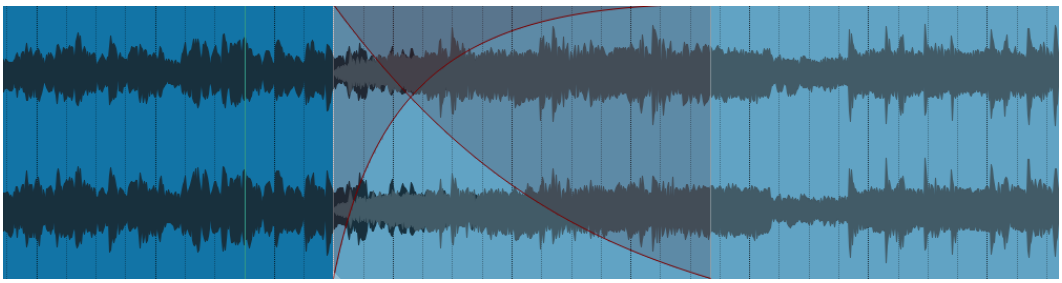
4.2 Η διαδικασία

Για την ηχογράφηση του podcast χρησιμοποιήθηκε το λογισμικό Reaper (βλ. εικόνα 36)[143]. Το Reaper είναι ένα ψηφιακό περιβάλλον επεξεργασίας ήχου, ανοιχτού κώδικα. Επιτρέπει δηλαδή την ηχογράφηση, επεξεργασία και αναπαραγωγή ήχου, καθώς και την επεξεργασία βίντεο. Είναι συμβατό με όλα τα λειτουργικά συστήματα της αγοράς.

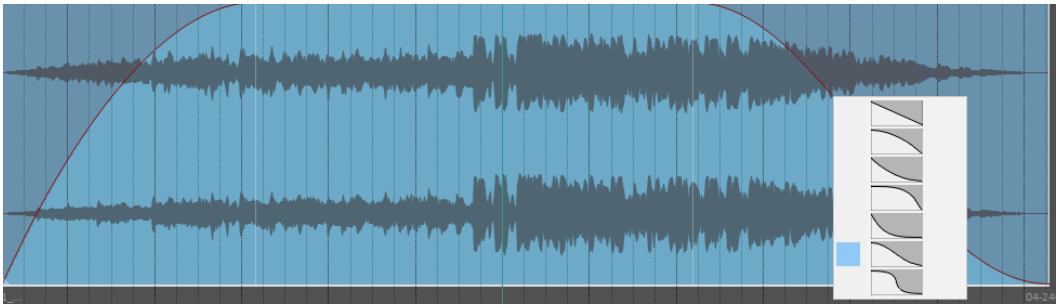
Εικόνα 36: Reaper (Digital Audio Workstation)

Τα αποσπάσματα των τραγουδιών που ακούγονται στο podcast ηχογραφήθηκαν μέσο της πλατφόρμας Spotify,[144] στέλνοντας τις εξόδους της κάρτας στις δύο εισόδους της και ηχογραφώντας σε ένα στέρεο κανάλι στο Reaper. Διάλεξα τα σημεία των τραγουδιών που ήθελα να ενώσω, και μέσο crossfade προσπάθησα να τα ενώσω με τέτοιο τρόπο που να υπάρχει μια ομαλή μετάβαση από το ένα στο άλλο (βλ. εικόνα 37). Στην αρχή και στο τέλος κάθε μουσικού αποσπάσματος ρύθμισα τα fade in και fade out ώστε να υπάρχει μια ομαλή ροή από την αφήγηση στη μουσική και το ανάποδο (βλ. εικόνα 38).

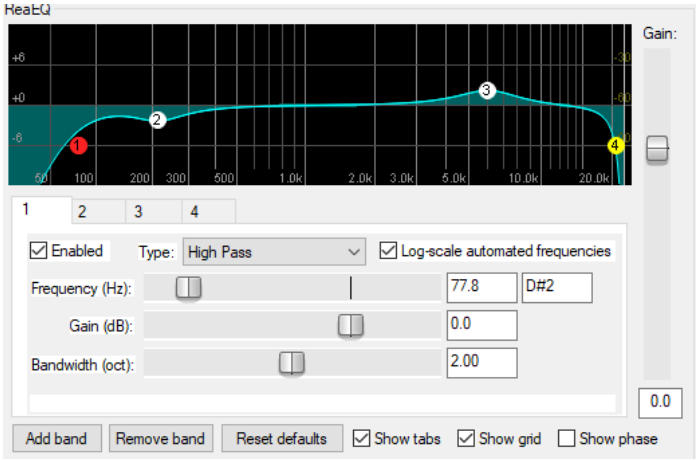
Εικόνα 37: Εφαρμογή crossfade μεταξύ δύο διαφορετικών ηχητικών σημάτων.

[143] Βλ. https://www.reaper.fm/about.php (προσπελ. 04/05/2024)
[144] Το Spotify είναι πλατφόρμα μουσικής αναπαραγωγής. Βλ. https://open.spotify.com/ (προσπελ. 04/05/2024)

Εικόνα 38: Εφαρμογή fade in και fade out.

Τέλος, έγραψα το κείμενο και το απήγγειλα. Στη συνέχεια χρησιμοποίησα ένα plug-in για EQ[145] (βλ. εικόνα 39)[146] στο κανάλι της φωνής και ένα για Compression[147] (βλ. εικόνα 40)[148]. Το ίδιο plug-in για Compression χρησιμοποίησα και στο κανάλι με τα μουσικά αποσπάσματα για να ελέγξω τη διαφορά δυναμικής μεταξύ των τραγουδιών (βλ. εικόνα 41).

Εικόνα 39: Eq plug-in για την επεξεργασία της χροιάς.

Όπως φαίνεται στην εικόνα 39 το EQ δρα σε τέσσερεις διαφορετικές μπάντες:

1. High pass[149] φίλτρο με κεντρική συχνότητα αποκοπής στα 77.8 Hz.
2. Band[150] φίλτρο με κεντρική συχνότητα στα 213.3 Hz.

[145] Το συχνοτικό φίλτρο ισοστάθμισης (Equalizer, EQ), είναι ένα μεταβλητό φίλτρο συχνοτήτων, τις περισσότερες φορές με δυνατότητα συχνοτικής επιλογής, σχεδιασμένο έτσι ώστε να αναπληρώνει την ανομοιομορφία της ηχητικής απόκρισης της ηχητικής πηγής ή των ηχητικών μίξεων, επηρεάζοντας τη χαρακτηριστική ηχητική απόκριση της πηγής ή της μίξης σε ένα σύστημα. Για περισσότερα βλ. Παύλος Σαπουντζής, *Live Sound Μιξάροντας Θεωρία και Πράξη* σελ. 321-325.

[146] Το EQ plug-in είναι το ReaEQ (Cockos).

[147] Ο συμπιεστής (compressor) είναι ένας επεξεργαστής σχεδιασμένος να μειώνει τη δυναμική στάθμη των ισχυρών σημάτων, χαμηλώνοντας τη στάθμη τους στην έξοδο. Για περισσότερα βλ. Παύλος Σαπουντζής, *Live Sound Μιξάροντας Θεωρία και Πράξη* σελ. 349-351.

[148] Το Compressor plug-in είναι το Red 3 Compressor (Focusrite).

[149] Λειτουργεί στο κάτω άκρο του ακουστικού φάσματος. Το φίλτρο High Pass ή Low Cut επιτρέπει στις ψηλές συχνότητες να περάσουν, ενώ σταματά τις χαμηλές σε επιλεγμένο συχνοτικό σημείο. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Παύλος Σαπουντζής, *Live Sound Μιξάροντας Θεωρία και Πράξη* σελ. 333-334.

[150] Με το συγκεκριμένο φίλτρο ενισχύουμε μόνο μια συγκεκριμένη συχνοτική περιοχή της επιλογής μας, επηρεάζοντας μικρό μέρος των γύρω συχνοτήτων, ενώ το υπόλοιπο συχνοτικό φάσμα μένει ανεπηρέαστο. Για περισσότερα Λειτουργεί στο κάτω άκρο του ακουστικού φάσματος. Το φίλτρο High Pass ή Low Cut επιτρέπει στις ψηλές συχνότητες να περάσουν, ενώ σταματά τις χαμηλές σε επιλεγμένο συχνοτικό σημείο. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Παύλος Σαπουντζής, *Live Sound Μιξάροντας Θεωρία και Πράξη* σελ. 332.

3. Band φίλτρο με κεντρική συχνότητα στα 5958.8 Hz.
4. Low pass[151] φίλτρο με κεντρική συχνότητα αποκοπής στα 20764.2 Hz.

Εικόνα 40: Compressor plug-in για έλεγχο της δυναμικής περιοχής της φωνής.

Στην εικόνα 40 φαίνονται οι παράμετροι του κομπρέσσορα που ρυθμίζουν τα εξής:

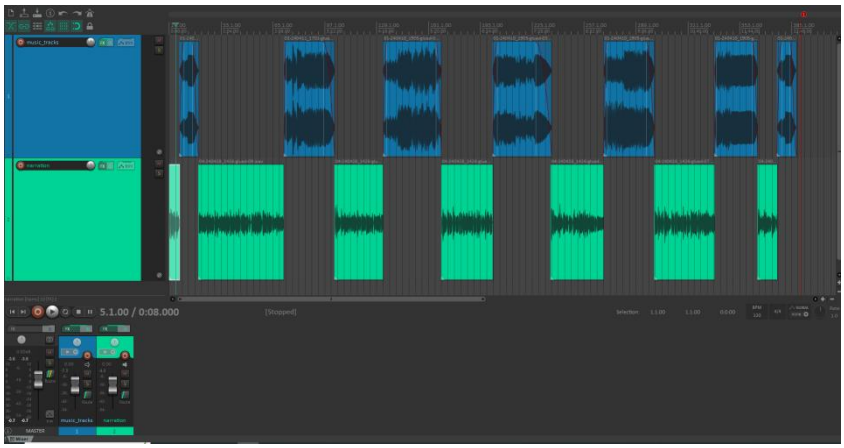
- Input: Ρυθμίζει την ένταση του εισερχόμενου σήματος.
- Attack: Καθορίζει το πόσο γρήγορα επιδρά ο κομπρέσσορας στο σήμα.[152]
- Release: Καθορίζει τη διάρκεια επίδρασης του κομπρέσσορα από τη στιγμή που θα αρχίσει να επιδρά στο σήμα.[153]
- Ratio: Περιγράφει το ποσοστό συμπίεσης που δέχεται το σήμα κάθε φορά που επιδρά ο κομπρέσσορας σε αυτό.[154]
- Threshold: Ορίζει το σημείο από το οποίο ξεκινά ο κομπρέσσορας να συμπιέζει το σήμα.[155]
- Make up gain: Ανεβάζει την ένταση του σήματος με αποτέλεσμα τα χαμηλά σε ένταση σημεία της κυματομορφής να πλησιάσουν σε ένταση τα υψηλά σε ένταση σημεία, με αποτέλεσμα να έχουμε μικρότερο δυναμικό εύρος, δηλαδή μια πιο ομαλή σε ένταση κυματομορφή.[156]
- Dry/Wet: Ορίζει την αναλογία μεταξύ του αρχικού σήματος, πριν την επίδραση του κομπρέσσορα και του σήματος μετά.

[151] Λειτουργεί στο άνω άκρο του ακουστικού φάσματος. Το φίλτρο Low Pass ή High Cut επιτρέπει στις χαμηλές συχνότητες να περάσουν, ενώ σταματά τις ψηλές σε επιλεγμένο συχνοτικό σημείο. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Παύλος Σαπουντζής, *Live Sound Μιξάροντας Θεωρία και Πράξη* σελ. 333-334.
[152] Για περισσότερα βλ. Παύλος Σαπουντζής, *Live Sound Μιξάροντας Θεωρία και Πράξη* σελ. 354-356.
[153] Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Παύλος Σαπουντζής, *Live Sound Μιξάροντας Θεωρία και Πράξη* σελ. 354-356.
[154] Για περισσότερα βλ. Παύλος Σαπουντζής, *Live Sound Μιξάροντας Θεωρία και Πράξη* σελ. 352.
[155] Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Παύλος Σαπουντζής, *Live Sound Μιξάροντας Θεωρία και Πράξη* σελ. 351-352.
[156] Για περισσότερα βλ. Παύλος Σαπουντζής, *Live Sound Μιξάροντας Θεωρία και Πράξη* σελ. 349-351.

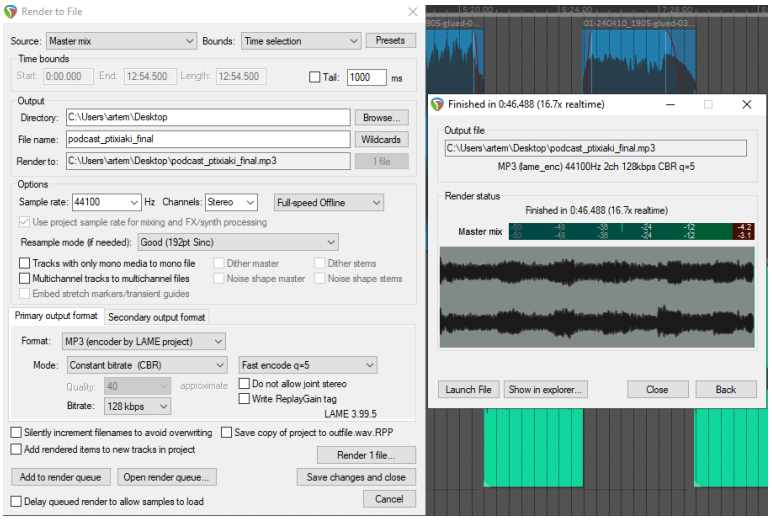

Εικόνα 41:Compressor plug-in για έλεγχο της δυναμικής περιοχής των μουσικών αποσπασμάτων.

Τέλος, έχοντας τελειώσει με την ηχογράφηση της εκπομπής και την επεξεργασία του ήχου (βλ. εικόνα 42), εξήγαγα το αρχείο του Reaper σε αρχείο ήχου (βλ. εικόνα 43).

Εικόνα 42: Τελική μορφή του πρότζεκτ.

Εικόνα 43: Rendering

4.3 Μουσικά Αποσπάσματα

Παρακάτω αναγράφονται τα μουσικά αποσπάσματα του podcast με την σειρά που ακούγονται σε αυτό:

- Για την εισαγωγή και το κλείσιμο της εκπομπής: Social Waste, DJ Magnum, Manu Chao, Αντίποινα – Θα ΄τανε δε θα ΄ταν 15, Το hip hop της Μεσογείου (2017), [1:00 – 1:24].
- Δημήτρης Βαγιάς – Τι Κακό Έκανα ο Καημένος, Δημοτική Παράδοση – Ήπειρος (1981), [0:26 – 0:53].
- Villagers of Ioannina City – Τι κακό, Ρίζα (2014), [1:50 – 2:28].
- Αρχείο Μουσικολαογραφικής Παράδοσης ΄΄Χρόνης Αηδονίδης΄΄ - Το μαργούδι κι αλεξανδρής, Τ΄ αηδονάκια της παράδοσης (2022), [0:00 – 0:35].
- Babo Koro – Το Μαργούδι, Sisyphus (2019), [2:40 – 3:05].
- Χρήστος Αηδονίδης – Με Γελάσαν τα Πουλιά, Το Αηδόνι της Θράκης (2005), [0:16 – 0:45].
- Kadinelia - Με Γελάσαν τα Πουλιά, Kadinelia (2019), [4:32 – 5:17].
- Ψαραντώνης – Λουσακιανός Συρτός, Οι Ρίζες μου (1983), [1:04 – 1:30].
- Couleur Locale – Λουσακιές, Κουλέρ Λοκάλ (2016), [1:10 – 1:46].
- Γιασεμή, Νίκος Σαραγούδας – Τα Παιδιά της Γειτονιάς σου, Τα Μικρασιάτικα, Γιασεμή – Νίκος Σαραγούδας (1950), [0:20 – 0:41].
- Mode Plagal, Θεοδοσία Τσάτσου - Τα Παιδιά της Γειτονιάς σου, Mode Plagal, Vol.3 (2007), [1:03 – 1:35].

Επίλογος

Η παραδοσιακή μουσική συνεχίζει να γοητεύει τους καλλιτέχνες και το κοινό τους. Έχει βαθιά ιστορία και ιδιαίτερο άκουσμα. Διαφορετική από τόπο σε τόπο, συνεχίζει να προσκαλεί τους νέους μουσικούς. Τα όργανα που την χαρακτηρίζουν ποικίλουν σε τεχνικές και ηχοχρώματα και όσο υπάρχουν μουσικοί που θα πειραματίζονται με αυτούς τους ήχους τόσο περισσότερος χώρος θα δημιουργείται για εξερεύνηση. Ταυτόχρονα η ηλεκτρονική μουσική και η τεχνολογική πρόοδος γύρω από τον ήχο ανοίγουν πολλά μονοπάτια για αυτούς που, με ανοιχτό μυαλό, θέλουν να δώσουν στην παράδοση μια γεύση από το σήμερα. Με ηλεκτρικά λαούτα ή χωρίς, με παραμορφωμένες κιθάρες ή χιπ χοπ παραγωγές η παραδοσιακή μουσική πάντα θα είναι κάπου ριζωμένη μέσα μας.

5. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

5.1 Έντυπες Πηγές

- Ανωγειανάκης, Φοίβος (1991). *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα,* Εκδ. Οίκος Μέλισσα.
- Αβέρωφ Έφης (1992). *Εισαγωγή στην Οργανογνωσία,* Εκδ. Οίκος Φίλιππος Νάκας.
- Τάτσης Τηλέμαχος (1986). *Οργανογνωσία, Ακουστική, Μουσικά Συστήματα και Σκάλες,* Εκδ. Οίκος Panas Music Παπαγρηγορίου-Νάκας.
- Παύλος Σαπουντζής (2015). *Live Sound, Μιξάροντας Θεωρία και Πράξη*, Εκδ. Σαπουτζής Παύλος.

5.2 Διαδικτυακές Πηγές

- https://el.wikipedia.org/wiki/Μουσική (προσπελ. στις 11/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Φλογέρα (προσπελ. στις 11/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Γκάιντα (προσπελ. στις 11/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Κλαρινέτο (προσπελ. στις 11/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Λύρα . (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Βιολί . (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Λαούτο . (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Μαντολίνο . (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Νταούλι . (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Τουμπελέκι. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Ντέφι. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://blogs.sch.gr/a1196779/2021/05/08/paradosiaki-moysiki/ (προσπελ. στις 28/10/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Ακριτικά_τραγούδια. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Κλέφτικο_τραγούδι. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Ταμπουράς . (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Ζουρνάς. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Κιθάρα. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Σαντούρι. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Κώστας_Μουντάκης. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Θανάσης_Σκορδαλός. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Πεντοζάλι. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Σούστα. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Μαλεβιζιώτικος_χορός. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Γιάννης_Πάριος. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Μαρίζα_Κωχ. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Μπάλος. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Συρτός. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Ικαριώτικος. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Ζωναράδικος. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Χρόνης_Αηδονίδης. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Χασάπικο. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Λεβέντικος. (προσπελ. στις 29/8/2023)

- https://el.wikipedia.org/wiki/Ζεϊμπέκικο . (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Πεντατονική_κλίμακα. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Νίτσα_Τσίτρα . (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Τσάμικος. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Τάσος_Χαλκιάς_(μουσικός). (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Αλέκος_Κιτσάκης. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/καρσιλαμάς (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Συρτάκι. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Καλαματιανός. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Τσακώνικος. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Καντάδα. (προσπελ. στις 29/8/2023)
- https://mykonoslocals.gr/tradition/h-tsampouna-tragoudaei-akoma/ (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://zaliosparadosi.blogspot/2012/03/blog-spot_18.html (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.diakonima.gr/2014/10/30/η-φλογέρα-του-βοσκού/ (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.archaiologia.gr/blog/photo/ζουρνάς-μουσείο-ελληνικών-λαϊκών-μου/ (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.archaiologia.gr/blog/photo/κλαρίνο-μουσείο-ελληνικών-λαϊκών-μου/ (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.el-odeio.gr/mathimata-mousikis/alla/mathimata-krouston (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://pagonispercussion.com/product/2871/ (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://elpmousiki.weebly.com/muepsilonmurhobetaalphanuomicronphiomeganualpha.html (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.archaiologia.gr/blog/photo/ντέφι-μουσείο-ελληνικών-λαϊκών-μουσι/ (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.melantheio.webnode.gr/καθηγητές/laiko-paradosiako/tampoyras (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.eleftheriaonline.gr/local/politismos/item/103442-i-kalamata-gnorise-to-mantolino (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.archaiologia.gr/blog/photo/58570-2/ (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.tovima.gr/2022/11/16/culture/to-outi-stin-ellada-okto-deksiotexnes-sto-megaro-mousikis-athinon/ (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.archaiologia.gr/blog/photo/λύρα-μουσείο-ελληνικών-λαϊκών-μουσικ/ (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.alepou.com.gr/proionta/yliko/ksilo/kemetzes/ (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.archaiologia.gr/blog/photo/σαντούρι-μουσείο-ελληνικών-λαϊκών-μο/ (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Κανονάκι (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.pneumatikomes.blogspot.com/2013/02/blog-post_15.html (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Stoner_rock (προσπελ. στις 21/1/2024)
- http://mixingroots.net/?portfolio-item=villagers-of-ioannina-city-v-i-c (προσπελ. στις 21/1/2024)

- https://el.wikipedia.org/wiki/Ντιντζεριντού. (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Black_Sabbath (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Tool (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.youtube.com/watch?v=qo84n78DC6w (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Χιπ_χοπ (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.efsyn.gr/nisides/346908_social-waste-oi-akrodexioi-den-tha-perasoyn (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Active_Member (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.hiphopistas.weebly.com/alphanutauiotapiomicroniotanualpha.html (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Πανκ (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.fosonline.gr/plus/moysiki/article/185224/baios-xarakopidis-kai-thrax-kai-punks (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.yellowbox.gr/thrax-punks-thrax-punks-mia-synentefxi-giouria-pankopanigyropsychedeleia-sti-vasia-paraskevopoulou-gia-to-yellowbox/ (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.evart.gr/reports/live/1594-largko-usurum-live-stnclub (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Gypsy_jazz (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.neopolis.gr/i-babo-koro-mas-taxidevoun-sti-syro-me-to-neo-tous-videoclip/ (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.avgi.gr/tehnes/316165_babo-koro-me-glenti-psahnoyme-atomiko-mesa-apo-syllogiko (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.yellowbox.gr/kadinelia-kantinelia-evi-seitanidou-kithara-pontiaki-lyra-foni-thanasis-zikas-kithara-tsabouna-foni-mia-synentefxi-sti-vasia-paraskevopoulou/ (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://en.wikipedia.org/wiki/World_music_(term) (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.athensvoice.gr/politismos/mousiki/502372/kadinelia-dyo-zestes-fones-poy-taxideyoyn-stin-ellada/ (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Μπλουζ (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.facebook.com/Transidelia/photos (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://thesstoday.gr/banda-entopica-ένα-τυχαίο-βράδυ-ο-πρώτος-δίσκος-κα/ (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.avgi.gr/tehnes/388188_ihos-plagios-zestos (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.in2life.gr/article/172309/mode-plagal-paradosh-einai-olh-h-moysikh-toy-kosmoy (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.avgi.gr/tehnes/388188_ihos-plagios-zestos (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Ελένη_Τσαλιγοπούλου (προσπελ. στις 23/2/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Θεοδοσία_Τσάτσου (προσπελ. στις 23/2/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Ψαραντώνης (προσπελ. στις 23/2/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Χαΐνηδες_(μουσικό_συγκρότημα) (προσπελ. στις 23/2/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Μάρθα_Φριντζήλα (προσπελ. στις 23/2/2024)
- https://www.in2life.gr/article/172309/mode-plagal-paradosh-einai-olh-h-moysikh-toy-kosmoy (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://balothizer.bandcamp.com/ (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Thrash_metal (προσπελ. στις 23/2/2024)

- https://www.philenews.com/politismos/article/749067/rok-balothies-apo-tous-balothizer/ (προσπελ. στις 23/2/2024)
- http://www.mic.gr/thema/babel-trio-rizes-stin-priza-i-paradosi-antepitithetai (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://www.facebook.com/CouleurLocaleBand/photos_by?locale=el_GR (προσπελ. στις 21/1/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Ρος_Ντέιλι (προσπελ. στις 23/2/2024)
- https://www.artandlife.gr/artists/Vasilis-Stavrakakis (προσπελ. στις 23/2/2024)
- https://www.3pointmagazine.gr/γιώργης-μανωλάκης-με-τους-couleur-locale-δεν-το-κά/ (προσπελ. στις 23/2/2024)